

ΛΕΙΒΗΘΡΑ, ΠΙΜΠΛΕΙΑ, ΠΙΕΡΙΣ
Η ΠΑΤΡΙΣ ΤΟΥ ΟΡΦΕΩΣ

ΥΠΟ ΝΙΚ. Χ. ΚΟΤΖΙΑ

Ὁ ἀπὸ Θεσσαλίας ὁδεύων πρὸς Μακεδονίαν μετὰ τὸν Πλαταμῶνα συναντᾷ τὴν σιδηροδρομικὴν στάσιν Σκοτίνας καὶ ὀλίγον περαιτέρω τὸν μικρὸν ποταμὸν Ζυλιάναν, ἐντεῦθεν δὲ μέχρι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Λεπτοκα-

ἄτραπὸς καὶ ἡ μέχρι τῆς παραλίας κοιλὰς καλοῦνται κοινῶ ὀνόματι «Κανάλια» καὶ ἡ ἐπὶ ἑνὸς τῶν ὁρέων μονὴ «μονὴ τῶν Καναλίων». Οἱ δὲ χεῖμαρροι ἀπὸ τῆς κοινῆς αὐτῶν συμβολῆς μέχρι τῆς ἐκβολῆς φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ζυλιάνας», ὅστις εἶναι ὁ κινδυνωδέστερος καὶ κυριώτερος.

Ὁ δὲ Ζυλιάνας φέρεται καὶ κατὰ θηλυκὸν γέ-

Εἰκ. 1. Γενικὴ ἀποψὶς τῶν Καναλίων.

ρῶς καὶ ἔτι περαιτέρω βαίνει ἐπὶ ἐκτάσεως, ἥτις ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ μέχρι τῶν πρὸς δυσμὰς ὑψουμένων ὁρέων τοῦ νοτίου Ὀλύμπου φέρει τὸ ὄνομα Κανάλια (ᾧ. χάρτην εἰκ. 8). Κυρίως ὅμως Κανάλια καλοῦνται οἱ τέσσαρες χεῖμαρροι τοῦ νοτίου Ὀλύμπου, οἵτινες συμβάλλοντες περὶ τὸ αὐτὸ κάτωθεν τοῦ ὄρους σημεῖον σχηματίζουν κοινὴν ἐντεῦθεν κοίτην (εἰκ. 1), ἥτις διακρίνεται ἀριστερὰ τῆς εἰκόνης ὡς μικρά, ἄδενδρος λευκὴ πλατεῖα. Τούτων ὁ μὲν ἀπὸ ΝΔ πρὸς ΒΑ διευθυνόμενος ὀνομάζεται Καραβίδα, ὁ δὲ ἀπὸ Δ πρὸς Α καλεῖται Ζυλιάνας, ὁ δὲ ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ Καβουρόλακκας καὶ ὁ ἀπὸ Β πρὸς Ν Γρίβας. Ἐν τῇ εἰκόνι 2, ὁ μὲν Καβουρόλακκας κεῖται ἀριστερὰ τοῦ ὕψωματος, ὁ δὲ Γρίβας δεξιὰ αὐτοῦ καὶ εἶναι κεκαλυμμένος ὑπὸ δένδρων. Ἐντεῦθεν συνεκδοχικῶς τὰ ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν τεσσάρων χεῖμαρρων ὑπερκείμενα ὄρη, ἡ δι' ἑνὸς τούτων διερχομένη

νος «ἡ Ζυλιάν», κατὰ δὲ τὸν DESDEVISES du DEZERT Geographie ancienne de la Macédoine σελ. 46 «Sanglier» ἔνεκα τῶν καταστροφῶν, τὰς ὁποίας οὗτος καὶ σήμερον ἔτι ἐπιφέρει.

Τὸ ὄνομα «Κανάλια» εἶναι ταυτόσημον πρὸς τὴν ἀρχαίαν τοπωνυμίαν «Λεῖβηθρα» καὶ περιλαμβάνει τὴν αὐτὴν ἑκτασιν· διότι τό τε «Κανάλια» καὶ τὸ «Λεῖβηθρον» σημαίνουν ὄχτην ἢ χεῖμαρρον, κατὰ δὲ τὸν ΗΣΥΧΙΟΝ (ἐν λ.) Λεῖβηθρον = ῥεῖθρον, ὄχτης κρουνὸς καὶ τόπος ἐν Μακεδονίᾳ . . . Ἡ κατὰ πληθυντικὸν δὲ ἐκφορὰ ἀμφοτέρων τῶν τοπωνυμίων εὐνόητος.

Λεῖβηθρα ἐπομένως εἶναι τόπος, δι' οὗ ἐκχέονται πηγαῖα ἢ ὑέτια ὕδατα, τόπος πλήρης χαράδρων καὶ πηγῶν.

Τοιαύτην τινὰ ἔννοιαν ἔχει καὶ τὸ ὄνομα «Πίμπλεια», διότι τοῦτο παραγόμενον ἐκ τοῦ ῥήματος «πίμπλημι» πρέπει νὰ σημαίνη τόπον

ἢ ἔκτασιν πιμπλαμένην ὑδάτων προερχομένων ἐξ ὑετῶν ἢ πηγῶν, τόπον βαθὺν καὶ χαραδρῶδη. Τούτου δὲ ἔνεκεν οἱ νεώτεροι ὠνόμασαν τὸν αὐτὸν χώρον «Μπάρα».

Ἐκ δὲ τῆς ἐκεῖ ἐνεπιγράφου ῥωμαϊκῆς σαρκοφάγου, ἣτις δέχεται τὰ ὕδατα τῆς μοναδικῆς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ὀλύμπου πηγῆς, καλεῖται καὶ «Καζάνια» (πρβ. HEUZEY Le mont Olympe σελ. 128. ΔΗΜΙΤΣΑΣ Μακεδονία σ. 139). Ὑνεκα δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου ιδρύσεως κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Μαλαθριάς φέρει καὶ τὸ ὄνομα «Παλιὰ Μαλαθριά», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νεωτέραν καὶ παρὰ τὸν Βαφύραν κειμένην σημερινὴν Μαλαθριάν· ἐκ δὲ τῆς ἡρειπωμένης ἐκκλησίας τῆς Παλιᾶς Μαλαθριάς λέγεται καὶ «Ἁγία Παρασκευή». Οὕτως ἡ καταλαμβάνουσα τὴν ἀρχαίαν Πίμπλειαν ἔκτασις φέρει σήμερον τὰ ὀνόματα «Μπάρα, Καζάνια, Παλιὰ Μαλαθριά, Ἁγία Παρασκευή» (ὁρ. χάρτην εἰκ. 8).

Ἡ πολυωνυμία αὕτη τῶν αὐτῶν χώρων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δὲν ἦτο ἡ μόνη αἰτία τῆς ἀμαυρώσεως τῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Πιερίας, ἀλλὰ καὶ λόγοι γενικώτεροι, πολιτικοὶ καὶ ἴσως καὶ θρησκευτικὰ αἷτια, ὡς ἡ πρωϊμωτάτη εἰσβολὴ καὶ ἐγκατάστασις τῶν Θρακῶν ἐν τῇ περὶ τὸν ΝΑ Ὀλυμπον ἔκτασει καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἐκεῖ ὕδρσις τῆς ὀρφικῆς λατρείας, ἡ σύνδεσις ταύτης μετὰ χαραδρῶν ὑδάτων καὶ πηγῶν, ἡ ἀοριστία τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀρφέως καὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ἡ παράστασις τῶν αὐτῶν νυμφῶν ὡς Μουσῶν καὶ Μαινάδων «λέγονται δὲ καὶ Μοῦσαι τροφοὶ Νύμφαι τινὲς οὔσαι καὶ αὗται (ΤΖΕΤΖΗΣ ἔξηγ. Ὀμηρ. Ὀδ. XVI 913), τὸ ποικιλώνυμον τῶν Μουσῶν, αἵτινες ἐκλήθησαν ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν πολισμάτων «Λειβηθριάδες, Πιμπλειάδες, Πιερίδες· ἡ δὲ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις ἀνάπτυξις τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου «Μάκαρ, ὦ Πιερία, σέβεταιί σε Εὖος» (ΕΥΡΙΠ. Βάκχ. 565) καὶ ἡ λαμπρότης, ἣν σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησεν ἡ λατρεία αὕτη, κατέστησαν ἔνδοξον καὶ περιφανῆ ὀλόκληρον τὴν χώραν. Ἀντιθέτως οἱ πρωϊμῶς ἐκεῖ ἐγκατασταθέντες Θραῖκες, ὄντες πρωτόγονοι, βάρβαροι καὶ λαὸς ποιμενικός, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωσιν οὕτω σπουδαίας καὶ μονίμους ἐγκαταστάσεις, ὥστε νὰ ἀποτελέσωσι πολίσματα ἀξιωμακόμενα, τὰ δὲ καθ' οἷονδήποτε τρόπον ἰδρυ-

θέντα, ὁμώνυμα λατρευτικοῖς χώροις ὄντα, ἐγνώσθησαν ὡς συνδεδεμένα μετ' αὐτῆς τῆς λατρείας. Ἡ ἐκδίωξις τέλος τῶν ξένων Θρακῶν καὶ ἡ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκτάσει ἐγκατάστασις τῶν ἰθαγενῶν Μακεδόνων περιήγαγε τὰ ὀνόματα τῶν πολισμάτων εἰς ἀφάνειαν, ἐν ᾧ ἡ Ὀρφικὴ λατρεία διετηρήθη καὶ διεδίδετο πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν. Ὑνεκα τούτων οἱ κυριώτεροι θρακικοὶ συνοικισμοὶ τῆς νοτίας Πιερίας, ἡ Πίμπλεια καὶ ἡ Πιερία ἢ Πιερίς, μόλις που ἀναφαίνονται παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι, διὰ δὲ τὰ Λεῖβηθρα δὲν ἀναφέρεται παρ' αὐτοῖς σαφῶς, ἀν πρόκειται περὶ πόλεως, ὅρους ἢ χώρας.

Οὕτως ὁ Ἀρριανὸς ὅλως ἀορίστως ἀναφέρει: «Ταῦτα διαπραξάμενος (Ἀλέξανδρος) ἐπανήλθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ τῷ Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ τὴν θυσίαν τὴν ἀπ' Ἀρχελάου ἔτι καθεστῶσαν ἔθυσσε καὶ τὸν ἀγῶνα ἐν Αἰγαῖς διέθηκε τὰ Ὀλύμπια οἱ δὲ καὶ ταῖς Μούσαις λέγουσιν, ὅτι ἀγῶνα ἐποίησεν» (Ἀνάβ. 1,11,2 ἔκδοσις G. Sintenis Leipzig 1849). Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δηλοῦται, ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐκτὸς τοῦ ἐν Αἰγαῖς ἀγῶνος ἔθυσσε καὶ Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ, ἡ θυσία ὅμως αὕτη ἐτελεῖτο ἀπ' Ἀρχελάου καθιερωθεῖσα ἐν Δίῳ καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ὁμωνύμου θεοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ ᾧσαύτως πόλει, τῷ Δίῳ, ἐτελεῖτο καὶ ὁ ἀγὼν τῶν Μουσῶν, ὅσπερ τριήμερος πρότερον ὢν, ἀπέβη ἐννεαήμερος κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἐννέα Μουσῶν (Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1931 σελ. 4. ΔΙΟΔ. XVII, 16). Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος φαίνεται, ὅτι μετὰ τὰς Αἰγὰς ἐπεσκέφθη καὶ τὸ Δῖον, ἐνθα ἐτέλεσε θυσίαν Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καὶ ἀγῶνα ταῖς Μούσαις· διὸ ἐπιφέρει «καὶ ἐν τούτῳ ἀγγέλλεται τὸ Ὀρφέως τοῦ Οἰάγρου τοῦ Θρακῆος ἄγαλμα τὸ ἐν Πιερίδι ἰδρῶσαι συνεχῶς καὶ ἄλλοι ἄλλα ἐπεθεΐαζον τῶν μάντεων, Ἀρίστανδρος δὲ ἀνὴρ Τελμισοεύς, μάντις, θαρρεῖν ἐκέλευσεν Ἀλέξανδρον» (ΑΡΡΙΑΝ. αὐτ.). Ἐνταῦθα δὲν εἶναι σαφές, ἀν τὸ τοῦ Ὀρφέως ἄγαλμα ἔκειτο ἐν Πιερίδι τῇ χώρᾳ ἢ ἐν Πιερίδι τῇ πόλει φαίνεται δέ, ὅτι ὑπῆρχε πόλις Πιερίς καὶ ταύτην ἐννοεῖ ὁ συγγραφεύς, ἄλλως θὰ ἔλεγεν «ἐν Πιερίᾳ» καὶ ὅτι ἡ πόλις Πιερίς εἶχε μαντεῖον Ὀρφέως τοῦ Οἰάγρου, ᾧ ἦτο καθιερωμένον ἄγαλμα· ἡ δὲ Πιερίς αὕτη ἔδει νὰ ἔκειτο ἐγγὺς τοῦ Δίου, διότι, ἐν ᾧ «ἄλλοι ἄλλα ἐπεθεΐαζον τῶν μάντεων, Ἀρίστανδρος ὁ

Τελμισσεὺς θαρρεῖν ἐκέλευσεν Ἀλέξανδρον» ὅστις ἔδει νὰ διέμενεν ἐκεῖ που πλησίον. Ὅτι δὲ ἡ Πιερίς εἶναι πόλισμα, διεῖδε καὶ αὐτὸς ὁ ἐκδότης τοῦ Ἀρριανοῦ, ὅστις σχολιάζων τὸ χωρίον ὑποσημειοῖ, ὅτι τὸ Μακεδονικὸν χωρίον Πιερίδες παρὰ τὸν Ὀλυμπον εἶναι πατρις τοῦ Ὀρφέως. Ταῦτα δὲ ἐνισχύει καὶ ὁ Πλούταρχος λέγων «ἐπεὶ δὲ Ἀλέξανδρος ὤρμησε πρὸς τὴν στρατείαν ἄλλα τε δοκεῖ σημεῖα παρὰ τοῦ δαιμονίου γενέσθαι καὶ τὸ περὶ τὰ Λεῖβηθρα τοῦ Ὀρφέως ξόανον (ἦν δὲ κυπαρίτινον) ἰδρῶτα πολὺν τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀφῆκεν» (ΠΛΟΥΤ. Ἀλέξ. 14. ΟΤΤΟ KERN Collect. Orphicorum σ. 44, 144). Ἐκ τούτων ὅμως ἀναντίρρητον καθίσταται, ὅτι ὁ Ἀρριανὸς καὶ ὁ Πλούταρχος ὁμιλοῦσι περὶ δύο μαντείων, κειμένων εἰς δύο διαφόρους καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας τόπους, τὴν Πιερίδα καὶ τὰ Λεῖβηθρα καὶ ὅτι ἐν τῷ μαντεῖῳ τῶν Λεῖβηθρων καθιερωμένος ἦν Ὀρφεὺς ὁ Οἰάγρου παριστάμενος διὰ «ξόανου κυπαρίτινου», ἐν δὲ τῷ τῆς Πιερίδος διὰ ἀγάλματος μαρμαρίνου. Ἀλλ' ἡ διάφορος ἐν ἑκατέρῳ μαντεῖῳ ὕλη τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ σημαίνει καὶ διάφορον ἐποχὴν· τὸ μὲν δηλαδὴ ξόανον ἦτο ἀρχαιότερον καὶ βαρβαρώτερον, τὸ δὲ ἀγαλμα νεώτερον καὶ τέχνης προηγμένης, ἔτι δὲ ὅτι τὸ δεύτερον ἔκειτο ἐν μαντεῖῳ σημαντικῷ, ἐν ᾧ πολλοὶ μάντιες, ἐν οἷς καὶ ξένοι, ὧν εἷς καὶ ὁ Ἀρίστανδρος. Μένει ὅμως ἀσαφὲς παρὰ Πλουτάρχῳ, ἂν τὸ ἐν ᾧ τὸ ξόανον μαντεῖον ἔκειτο πλησίον τῆς πόλεως Λεῖβηθρα ἢ ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων ὁρέων. Ταῦτα δὲ διευκρινίζει ὁ Στράβων λέγων «Πιερία γάρ καὶ Ὀλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λεῖβηθρον τὸ παλαιὸν ἦν Θράκεια χωρία καὶ ὄρη, νῦν δὲ Μακεδόνες ἔχουσιν» (10.471). Ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρεται, ἂν τὸ Λεῖβηθρον εἶναι πόλις, ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ ὅμως «ὄρη» συνάγεται, ὅτι ὁ Στράβων ὄρη μὲν ἐννοεῖ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸ Λεῖβηθρον, πόλεις δὲ τὴν Πιερίαν, τὴν Πίμπλαν καὶ τὸ Λεῖβηθρον. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀναφέρει ὁ αὐτὸς Στράβων (9,410) «τεκμαίροιτ' ἂν τις Θράκας εἶναι τοὺς τὸν Ἑλικῶνα ταῖς Μούσαις καθιερώσαντας, οἳ καὶ τὴν Πιερίδα καὶ τὸ Λεῖβηθρον καὶ τὴν Πίμπλειαν ταῖς αὐταῖς θεαῖς ἀνέδειξαν, ἐκαλοῦντο δὲ Πίερες». Ἐντεῦθεν πρόδηλον, ὅτι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τοῦ Στράβωνος Πιερία καὶ Πιερίς εἶναι ταυτόσημα καὶ δηλοῦσι

πόλιν, διαφέρουσι δὲ τῶν ἐν Ἡροδότῳ «ὁ μὲν δὴ περὶ Πιερίαν διέτριβεν ἡμέρας συχνὰς» (7,131) καὶ «ὥς δ' ἐπεΐθοντο (οἱ Ἕλληνες) τὸν Πέρσῃ ἐόντα ἐν Πιερίᾳ» (αὐτ. 7,173), διότι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις δηλοῦται σαφῶς ἡ χώρα Πιερία, ἐν ᾗ ἔκειτο καὶ ἡ πόλις Πιερία ἢ Πιερίς. Ὁ αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς διαδηλοῖ καὶ τὴν διαφορὰν τῶν λαῶν «Πίερες καὶ Μακεδόνες καὶ Περραιβοὶ καὶ Ἑορδοὶ καὶ Βοττιαῖοι φύλα διάφορα ἐν τοῖς Πέρσαις καταλέγονται» (αὐτ. 7,185). Πίερες λοιπὸν καὶ Μακεδόνες εἶναι λαοὶ διάφοροι. Τὰς δὲ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις ἀναφέρει ὁ Στράβων ἀνωτέρω «ἐκλιπόντων δὲ ἐκείνων νῦν Μακεδόνες ἔχουσιν». Ἐπικρατησάντων ὅμως τῶν Μακεδόνων τῆς χώρας τὰ ἐν αὐτῇ πολισμοὶ ἐκείνων περιπίπτουσι σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἀφάνειαν· ἡ Πίμπλεια παρέμεινε τοπωνύμιον, ἄγνωστον ποῦ κείμενον· ἡ Πιερία - Πιερίς, ἐξαπλωθέντος πιθανὸν προγενεστέρως τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, αἶτε κυριωτέρας ἢ μεγαλυτέρας πόλεως εἰς ὅλην τὴν νοτίως τοῦ Ἀλιάκμονος χώραν, περιέρχεται εἰς παντελῆ ἄγνοιαν καὶ ἐξαφανίζεται· τὰ δὲ Λεῖβηθρα μακρότερον ἀντιστάντα περιεσώθησαν ὥς τοπωνύμιον ὄρους. Οὕτως ὁ Ἀποστόλιος γράφει «ἀμουσώτερον Λεῖβηθρίων, ἐπὶ ἀπαιδευτῶν - Λεῖβηθρον γὰρ ὄρος τὸ Πιερικόν» (πρβ. LEUTSCH Corp. Pargemigr. Graec. Göttingen 1851 τόμ. I σ. 119 καὶ II 500). Καὶ παρ' Εὐσταθίῳ (εἰς ΟΜΗΡ. Ἰλιάδ. Φ 259) «καὶ οὕτω γράφουσι τὰ Μακεδονικὰ Λεῖβηθρα, τὸ ὄρος, οὗ τοπικὸν οἱ βάρβαροι Λεῖβηθριοι, οἷς ἐνδιατρίψαι ποτε ὁ Ὀρφεὺς λέγεται». Καὶ ἐν ΟΡΦΕΩΣ Ἀργοναυτ. (κατὰ ἐκδοσιν Tauchnitz 1829) «ὥς ποτε Πιερίων Λεῖβηθρων καὶ ἄκρα κάρηνα». Ὡσαύτως ὁ ΤΖΕΤΖΗΣ εἰς Λυκόφρ. 275 «Λεῖβηθρίων σκοπιήν». Ὡς ἀορίστως ἀναφέρει ὁ ΛΙΒΙΟΣ XXXI 5 «Quarto inde die ... degressi in campos inter Heracleum et Libethrum posuerunt castra» Ἐνταῦθα ὅμως, ὥς τὸ Ἡράκλειον, οὕτω καὶ τὸ Λεῖβηθρον νοεῖται ἀναμφισβητήτως πόλις.

Τὰ ἀνωτέρω πολισμοὶ καὶ ὄρη τῆς Πιερίας ἀγνοεῖ τελείως ὁ Πλίνιος (Hist. Natur. X 17) λέγων «et in regione, quae Pieria appellatur a nemore Aiginium, in ora Heraclea, flumen Apilas, oppida Pydna Oloros, amnis Haliaetmon», προσθέτων δὲ (αὐτ. III 9 (16) τὸ

χωρίον «Thessaliae adnexa Magnesia est, cujus fons Libethra» επιφέρει τελείαν σύγχυσιν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἐν τῇ κάτω Πιερῇ ὑπῆρχον ἀρχαιότατα δύο ὄρη, ὁ Ὀλύμπος καὶ τὰ Λεῖβηθρα καὶ τρεῖς πόλεις ἡ Πιερὶς, ἡ Πίμπλεια καὶ τὰ Λεῖβηθρα ἰδρυθεῖσαι ὑπὸ Θρακῶν καὶ καθιερωθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν τῇ Ὀρφικῇ λατρείᾳ Ὀρφέως, Μουσῶν καὶ Διονύσου.

Ποῦ ἔκειντο τὰ Λεῖβηθρα, ἀναφέρει ὁ ΠΑΡΣΑΝΙΑΣ (9.30) οὕτως: «Ἦκουσα δὲ καὶ ἄλλον

δὲ περὶ τὸν Ὀλύμπον χειμάρρων καὶ ὁ Σὺς ἔστι) τότε οὖν οὗτος ὁ ποταμὸς κατέβαλε μὲν τὰ τεῖχη Λιβηθρίοις, θεῶν δὲ ἱερὰ καὶ οἴκους ἀνέτρεψεν ἀνθρώπων, ἀπέπνιξε δὲ τοὺς τε ἀνθρώπους καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει ζῶα ὁμοίως τὰ πάντα. Ἀπολλυμένων δὲ ἤδη Λιβηθρίων, οὕτως οἱ ἐν Δίῳ Μακεδόνες, κατὰ γε τὸν λόγον τοῦ Λαρισαίου ξένου, εἰς τὴν ἑαυτῶν τὰ δοτᾶ κομίζουσι τοῦ Ὀρφέως». Ὁ Πανσανίας διὰ τῶν ὀλίγων τούτων στίχων ἱστορεῖ τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῶν Λειβήθρων καὶ τὰς τύχας τούτων· ὅτι δηλ. ἡ πό-

Εἰκ. 2. Ἀποψὲς τῶν χειμάρρων Καβουρόλακκα καὶ Γρίβα ἐκατέρωθεν τῆς ἀκροπόλεως.

ἐν Λαρίσῃ λόγον, ὥς ἐν τῷ Ὀλύμπῳ πόλις οἰκοῖτο Λιβηθρα, ἣ ἐπὶ Μακεδονίας τέτραπται τὸ ὄρος καὶ εἶναι οὐ πόρρω τῆς πόλεως τὸ τοῦ Ὀρφέως μνῆμα· ἀφικέσθαι δὲ Λιβηθρίοις παρὰ τοῦ Διονύσου μάντευμα ἐκ Θράκης, ἐπειδὴν ἴδῃ τὰ δοτᾶ τοῦ Ὀρφέως ἥλιος, τηνικαῦτα ὑπὸ συὸς ἀπολεῖσθαι Λιβηθρίοις τὴν πόλιν... Ποιμὴν περὶ μεσοῦσαν μάλιστα τὴν ἡμέραν ἐπικλίνων αὐτὸν περὶ τοῦ Ὀρφέως τὸν τάφρον, ὁ μὲν ἐκάθειυθεν ὁ ποιμὴν, ἐπῆει δὲ οἱ καὶ καθεύδοντι ἔπη τε ἄδειν τοῦ Ὀρφέως καὶ μέγα καὶ ἡδὺ φωνεῖν. Οἱ οὖν ἐγγύτατα νέμοντες... καὶ ὠθοῦντες ἀλλήλους καὶ ἐρίζοντες ὅστις ἐγγύτατα ἔσται τῷ ποιμένι ἀνατρέπουσι τὸν κίονα, καὶ κατεάγῃ τε ἀπ' αὐτοῦ πεσοῦσα ἡ θήκη καὶ εἶδεν ὁ ἥλιος ὅτι ἦν τῶν δοτῶν τοῦ Ὀρφέως λοιπόν. Αὐτίκα δὲ ἐν τῇ ἐπερχομένῃ νυκτὶ ὅτε θεὸς κατέχει πολὺ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὕδωρ καὶ ὁ ποταμὸς ὁ Σὺς (τῶν

λις Λεῖβηθρα ἔκειτο εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Συός, ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων αὐτῇ Λειβηθρίων ὀρέων, καὶ ἦτο διὰ τειχῶν ὀχυρωμένη· ὅτι ἔξωθεν τῆς πόλεως καὶ εἰς μέρος ὑψηλότερον καὶ καταφανὲς ἔκειτο ὁ τοῦ Ὀρφέως τάφος, οὗ σῆμα ἀπλοῦς τις λίθινος κίων, ἐφ' οὗ θήκη περιέχουσα τὰ δοτᾶ· ὅτι ἡ καταστροφή ἐγένετο κατὰ τὸ μάντευμα τοῦ Διονύσου καὶ ὅτι τὰ δοτᾶ τοῦ Ὀρφέως, ἐπελθούσης τῆς καταστροφῆς ἐτάφησαν ἐν Δίῳ ὑπὸ Μακεδόνων. Κατὰ ταῦτα τὰ Λεῖβηθρα κεῖνται ἐπὶ μιᾷς τῶν ὀχθῶν τοῦ Συός καὶ ἐν χώρῳ ὀριζομένῳ ὑπὸ τῶν Λειβηθρίων ὀρέων καὶ τῶν νῦν χειμάρρων Γρίβα καὶ Συός ἢ Ζυλιάνᾳ (εἰκ. 2) ἣ δέον νὰ κεῖνται ἐκεῖ που περὶ τὴν συμβολὴν τῶν τεσσάρων χειμάρρων τῶν Λειβήθρων, οἵτινες καλοῦνται νῦν Κανάλια καὶ εἰς ἔκτασιν ὑψηλὴν καὶ ὀχυρὰν ἣ κατάλληλον πρὸς ὀχύρωσιν (ὄρα χάρτην καὶ εἰκ. 1-2).

Τοιαύτη δὲ θέσις ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ εἰρη-
μένα εἶναι μόνον τὸ ἐν τῇ εἰκόνι 1 μεμονωμέ-
νον μεταξὺ τῶν ὁρέων καὶ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νό-
τον βαῖνον ὕψωμα. Ἡ πρὸς τὸν ὑποκείμενον
Σὺν νοτία πλευρὰ τούτου φαίνεται καλῶς ἐν τῇ
εἰκ. 2.

Ἐκ τῶν ἰδίων πηγῶν πληροφορούμεθα καὶ
τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῆς Πίμπλειας. Οὕτως ὁ Στρά-
βων (7 330 ἀπόσπ. 18) ἀναφέρει, «ὅτι τὸ Δῖον
οὐκ ἐν τῷ αἰγιαλῷ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἐστὶ...
ἔχει δὲ ἡ πόλις τὸ Δῖον κώμην πλησίον Πίμ-
πλειαν, ἔνθα Ὀρφεὺς διέτριβεν». Ἔτι δὲ ἀκρι-
βέστερον ὁ Τζέτζης (Λυκόφρ. 275), ὅστις σχο-
λιάζων τὸν στ. 401 «Λειβηθρίων θ' ὑπερθε
Πίμπλητιδος σκοπιῶν» ἐπιφέρει «τὴν ἑξοχὴν
τοῦ Λειβήθρου, ὅρους τῆς Μακεδονίας». Ἡ
σκοπιὴ δὲ αὕτη εἶναι τὰ «Λειβήθρων ἄκρα κά-
ρηνα» (βλ. σ. 27). Ὅθεν ἡ ὑπερθε Πίμπλητιδος
κορυφὴ καὶ τὰ Λειβήθρων ἄκρα κάρηνα εἶναι
τὸ αὐτὸ μέρος καὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὴν κο-
ρυφὴν τοῦ ὑπερκειμένου τῆς Λεπτοκαρυᾶς ὅρους,
ῆς ὑψόμετρον 1731 μ. (βλ. χάρτην εἰκ. 8). Ἡ αὕτη
κορυφὴ ἔχει μορφήν πραγματικῆς σκοπιᾶς ἢ
κωνοειδοῦς σκηπῆς. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν τοπο-
θετεῖ τὴν Πίμπλειαν καὶ ἡ παρ' ΟΤΤΟ ΚΕΡΝ
αὐτ. σελ. 8 ἀπόσπ. 23 καὶ ἐν λέξει «Οἶαγρος»
φράσις «σκοπιῆς Πίμπλητιδος ἄγχι». Κεῖται
λοιπὸν ἡ Πίμπλεια ἐγγὺς τοῦ Δίου, παρὰ τὸν
κυρίως Ὀλύμπου καὶ κάτωθεν τῆς κωνικῆς
κορυφῆς ἢ σκοπιᾶς τῶν Λειβηθρίων ὁρέων ἥτοι
νοτιοδυτικῶς τοῦ Δίου καὶ εἰς τὸ βάθος τῶν
χαραδρῶν ἥτοι εἰς τὴν θέσιν, ἣν καταλαμβάνει
σήμερον ἡ Παλιὰ Μαλαθριά ἢ Μπάρα ἢ Κα-
ζάνια ἢ Ἀγία Παρασκευή.

Εἰς παρεμφερῆ τινα χώρον πρέπει νὰ κεῖται
καὶ ἡ Πιερίς, εἰς θέσιν κατάλληλον διὰ τὴν ἐκ τῆς
Ὀρφικῆς προκύψασαν λατρείαν τοῦ Διονύσου.
Διότι ὁ Διόνυσος συνοδεύεται μὲν ὑπὸ τῶν
αὐτῶν νυμφῶν, μὴ ὦν ὅμως θεὸς ποιμενικός,
δὲν ἔχει ἀνάγκην χαραδρώδους χώρου, ἀλλ' ὁμα-
λωτέρου ἐδάφους, κειμένου πλησίον πηγῶν καὶ
ποταμῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου τὴν μὲν μέχρι τοῦ
Ζηλιάνα πέραν τοῦ Λιτοχώρου ἑκτασιν κατέ-
χουσι τὰ Λεῖβηθρα, τὴν δὲ ἐντεῦθεν ἢ ἐν ταῖς
χαράδραις τοῦ Μεγάλου Ὀλύμπου Πίμπλεια,
ὁμαλὸς δὲ χώρος διὰ τὴν Πιερίδα ζητητέος ἀλ-
λαχοῦ καὶ ἔνθα οὗτος εἶναι ταῖς Νύμφαις προσ-
φορώτερος. Ἀλλὰ κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν

ὑπωρείων τοῦ Ὀλύμπου πηγαῖα ὕδατα καὶ πο-
ταμοὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ὑπάρχουσιν ἐκτὸς τοῦ
χώρου τοῦ «Πίμπλειας ἄγχι» κειμένου· οὗτος
δὲ εἶναι ὁ νοτίως τοῦ Δίου καὶ παρὰ τὸν Βα-
φύραν ποταμόν, τὸν νῦν Ποτόκι καλούμενον.
Ἐνταῦθα μία μὲν πηγὴ ἀφθόνου ὕδατος κεῖται
πρὸ τῶν νοτίων πυλῶν καὶ ἔξω τοῦ περιβόλου
τοῦ Δίου. Ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης ὑδρεύοντό ποτε
καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς τοῦ Διὸς πό-
λεως οἰκοῦντες· καλεῖται δ' αὕτη σήμερον ἐκ μι-
κρᾶς πηγῆς παρακειμένης καὶ περιβληθείσης διὰ
ναῖσκου «ἁγιονέρι» ἢ «ἁγίασμα». Ἐτέρα δὲ
ὁμοία περὶ τὸ χιλιόμετρον νοτίως τῆς προηγου-
μένης, καλουμένη σήμερον «Κλεφτόβρυσι», ἄτε-
λίαν χαμηλή, ἢ «Μάρμαρα», ἐκ τῶν πέριξ μαρ-
μάρων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, κεῖται περὶ τὰ τρια-
κόσια μέτρα νοτίως τοῦ ἡρειπωμένου θεάτρου
καὶ παρὰ τὸν Βαφύραν, ὡς ἡ πρώτη. Περὶ τὸν
χώρον τοῦτον, τὸν ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Δίου,
ἔκειτο ἡ Θρακικὴ πόλις Πιερίς· ἐνταῦθα καὶ ἡ
λατρεία τοῦ Θρακὸς Διονύσου (ΠΑΡΣΑΝ. Βοιωτ.
ΙΧ 307. ΣΤΡΑΒ. 330 c. 11, 18). Εἰς τὸν παρα-
κείμενον ποταμόν Βαφύραν ἐλούοντο αἱ Πιερί-
δες, αἵτινες κατὰ DESDEVISES DU DEZERT
Geographie anc. de la Macédoine «avaient
voulu s'y laver du sang d'Orphée». Ὁ γεω-
γράφος ὅμως οὗτος, καίτοι ὀρθῶς ἀντελήφθη,
ὅτι τὴν ἑκτασιν ταύτην καταλαμβάνει μία τῶν
τριῶν θρακικῶν τῆς Πιερίας πόλεων, ἄσχετος
πρὸς τὸ Δῖον, ἐν τούτοις μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς
εἰρημένους πηγὰς τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν Πίμ-
πλειαν ἐκεῖ που «ἔρρηξαν Μοῦσαι δάκρυα Πιε-
ρίδες μυρόμεναι ἀοιδὸν» (ΑΝΘΟΛ. ΠΑΛ. VII
ἀπόσπ. 128)· παρὰ τὸν χώρον τοῦτον ἦτο τὸ
νεώτερον μαντεῖον, ἐν ᾧ τὸ Ὀρφέως τοῦ Οἰά-
γρου ἄγαλμα (ΑΡΡΙΑΝ. Ἀνάβ. αὐτ.)· περὶ τὸν
αὐτὸν χώρον κατὰ τὸν λόγον τοῦ Λαρισαίου ξέ-
νου τὰ δαστὰ τοῦ Ὀρφέως εἰσεκόμισαν οἱ Μακε-
δόνες (ΠΑΡΣ. αὐτ.)· ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ἱδρυ-
σαν οἱ Μακεδόνες ἐκεῖ πλησίον καὶ τὸ θέατρον.
Κατὰ ταῦτα τῶν τριῶν ἐν τῇ κάτω ἢ νοτία Πιε-
ρία θρακικῶν πόλεων τὰ μὲν Λεῖβηθρα κατέ-
χουσι τὴν παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν χειμάρρων
Γρίβα καὶ Ζυλιάνα ἑκτασιν, ἐν ᾗ τὸ μεταξὺ τῶν
χειμάρρων ὕψωμα ἀπετέλει τὴν ἀκρόπολιν αὐ-
τῶν, ἡ δὲ Πίμπλεια τὸν τῆς Παλιᾶς Μαλαθριάς
ἢ Μπάρας ἢ Ἀγ. Παρασκευῆς ἢ Καζάνια χα-
ραδρώδη τόπον, ἡ δὲ Πιερίς τὸν νοτίως τοῦ πε-

ριβόλου του Δίου, πέραν του θεάτρου και την πηγήν Μάρμαρα χῶρον.

Περὶ τὰς τρεῖς ταύτας θρακικὰς πόλεις περιστρέφονται καὶ τὰ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ὀρφέως ἀναφερόμενα. Οὕτω «πρῶτα νῦν Ὀρφέως μνησόμεθα, ὃν ῥὰ ποτ' αὐτὴ Καλλιόπη Θρηίκι φατίζεται εὐνηθεῖσα Οἰάγρῳ σκοπιῆς Πιμπληΐδος ἄγχι τεκέσθαι» (Ο. ΚΕΡΝ αὐτ. 8, ἀπόσπ. 23, ἐν λέξει Οἰάγρος). Κατὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ὁ Θοῤξ Οἰάγρος ὁρμώμενος πιθανῶς ἐκ Πιμπλείας συνήντησε τὴν Καλλιόπην περὶ τὴν ὑπερθεν σκοπιήν· αὕτη ὅμως οὐσα Λειβηθρίων ἄκρα κάρηνα ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Λειβήθρων. Ἐκεῖ δὲ οὗτος εὐνηθεὶς Καλλιόπῃ ἐγέννησεν Ὀρφέα Πιμπληΐδος ἄγχι, ἔνθα, ὡς ἐλέχθη, κεῖται ἡ Πιερίς, τὸ μετέπειτα Δίον. Καὶ ἄλλως δὲ ἂν ἐρμηνευθῇ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, βεβαιούται, ὅτι τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀρφέως δὲν εἶναι τὰ Λειβηθρα οὔτε ἡ Πίμπλεια, ἀλλὰ μία τῶν χαραδρῶν ἢ πηγῶν τῆς περιοχῆς. Ἐκτὸς τούτου τὸ αὐτὸ ἀπόσπασμα τὸν μὲν Οἰάγρον καλεῖ δητῶς Θοῤκα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Καλλιόπην, διότι ἡ Καλλιόπη δὲν εἶναι Θοῤσσα· δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ ᾖ τοιαύτη, διότι εἶναι Μοῦσα, Νύμφη συνδεομένη ἀρρήκτως μὲ τὰς πηγὰς καὶ τὰς χαράδρας τῆς χώρας, ἐπιχώριος, ἰθαγενής, Μακεδνὴ· διὸ «Ὀρφεὺς ὁ Οἰάγρου καὶ Καλλιόπης, μιᾶς τῶν Μουσῶν, ἐβασίλευσε Μακεδόνων» (Ο. ΚΕΡΝ αὐτ. σελ. 12, ἀπόσπ. 39). Ἐὰν δὲ καὶ ἡ Καλλιόπη ἦτο Θοῤσσα, ὁ Ὀρφεὺς, καθ' ἃ ξένος, ἄτε ἐκ ξένων γονέων γεννηθεὶς, δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ βασιλεύσῃ τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ μόνον τῶν ὁμοφύλων του Πιέρων ἢ Πιέρων Θρακῶν, ἀφ' οὗ Θοῤκες ἦσαν οἱ Πίερες, φύλον διάφορον τῶν Μακεδόνων (ΗΡΟΔΟΤΟΣ ἔ.ἀ.), ἵνα δὲ τούτων ἄρξῃ, ἔδει νὰ εἶχε δικαίωμά τι καὶ τοιοῦτον εἶχεν ἀποκτήσῃ ἐκ τῆς μητρός του Καλλιόπης, ἥτις, ὡς ἐλέχθη, ἦτο Μακεδνὴ Μοῦσα.

Τὸν δὲ χρόνον τῆς γεννήσεως Ὀρφέως τοῦ Οἰάγρου πληροφορούμεθα ἐξ ἑτέρου χωρίου ἔχοντος οὕτως: «ἔστι δὲ ἡ τοῦ γένους τάξις... αὕτη Αἰθούσης Θοῤσσης Λίνος, τοῦ δὲ Πίερος τοῦ δ' Οἰάγρος, τοῦ δ' Ὀρφεὺς... τοῦ δὲ Μαίων, ὅς... γήμας Εὐμητὶν τὴν Εὐέπους τοῦ Μελισιγένους ἐποίησεν Ὀμηρον» (ἀπόσπ. ΧΑΡΑΚΟΣ παρὰ Σουΐδα ἐν λέξει Ὀμηρος. Ο. ΚΕΡΝ αὐτ. σελ. 3, ἀπόσπ. 9). Ἔτι δὲ ἀκριβέστερον ὁρίζει

τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀρφέως τὸ χωρίον «ὁ δὲ Ἡρακλῆς μιᾶ τῶν Τρωϊκῶν πέφηνε γενεᾷ· τοῦτο δ' ἔστι φανερόν ἀπὸ παιδὸς Τληπτολέμου τοῦ στρατεύσαντος ἐπὶ Ἴλιον. Ὀρφεὺς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον Ἡρακλεῖ γέγονεν» (Ο. ΚΕΡΝ αὐτ. σελ. 5, ἀπόσπ. 15). Τρεῖς ἄρα γενεὰς πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου Πίερος ὁ Λίνου, Θοῤξ, μετὰ τοῦ υἱοῦ του Οἰάγρου, ὁρμηθεὶς πιθανόν ἐκ τῆς ἔναντι Χαλκιδικῆς, ἴδρυσεν ἐν τῇ κάτωθεν τοῦ Ὀλύμπου χώρα τὴν Πιερίδα, ἐκ ταύτης δὲ ὁρμώμενος κατέλαβε τὴν ἐξ αὐτοῦ κληθεῖσαν Πιερίαν, ἐν ᾗ ἐγεννήθη μίαν γενεάν πρὸ τῶν Τρωϊκῶν ὁ Ὀρφεὺς, σύγχρονος τοῦ Ἡρακλέους.

Ὡς δὲ ὁ τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀρφέως, οὕτω καὶ ὁ τόπος τῆς ταφῆς αὐτοῦ περὶ τὰς αὐτὰς τρεῖς Πιερικὰς πόλεις περιστρέφεται. Οὕτως: «Ὀρφέα Θρηίκῃσι παρὰ προμολῇσιν Ὀλύμπου τύμβος ἔχει» (ΚΕΡΝ σελ. 38, ἀπόσπ. 126. ΑΝΘ. ΠΑΛ. VII 9). Ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ ὁ τάφος τοῦ Ὀρφέως τοποθετεῖται εἰς τοὺς ὑπὸ Θρακῶν κατεχομένους πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου ὅλως ἀορίστως, πιθανόν ὅμως παρὰ τὴν Πίμπλειαν, διότι μόνον ἡ πόλις αὕτη κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ κυρίως Ὀλύμπου. Ἄλλοθεν ὅμως μανθάνομεν ἄλλα: «Ἐφοῖτα μὲν οὖν (Ὀρφεῖ) τακταῖς ἡμέραις ὠπλισμένον πληθος Θρακῶν καὶ Μακεδόνων· αἱ δὲ γυναῖκες ὅπλοις κατειργάσαντο καὶ τὸν Ὀρφέα καὶ τὰ μέλη ἐρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν σποράδην... μόλις δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μέλῃτος ποταμοῦ δι' ἀλίεως εὗρον. Λαβόντες οὖν ὑπὸ σήματι μεγάλῳ θάπτουσι τέμενος αὐτῷ περιείρξαντες, ὃ τέως μὲν ἡρῶον ἦν, ὕστερον δὲ ἐξενίκησεν ἱερὸν εἶναι. Ἔστι δὲ γυναιξὶ παντελῶς ἄβατον» (ΚΕΡΝ ἀπόσπ. 115-118). Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἡ κεφαλὴ τοῦ Ὀρφέως ῥιφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν εὗρέθη παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Μέλῃτος. Τεθέντος δὲ ὅτι ὁ Ὀρφεὺς ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ἐν Πιερίᾳ τῇ περὶ τὸν Ὀλυμπον, ἔπεται, ὅτι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπεβάλλετο νὰ εὗρῃ ὁ ἀλιεὺς περὶ τὰς ἐκβολὰς ἑνὸς τῶν ποταμῶν τῆς χώρας ταύτης· τοιοῦτοι δὲ ποταμοὶ εἰσι μόνον δύο ὁ Σῦς καὶ οἱ κοινὰς ἔχοντες ἐκβολὰς ποταμοὶ Ἐνιπεὺς ἀπὸ Λιτοχώρου καὶ Βαφύρας (Ποτόκι) ἀπὸ Δίου. Οἱ δύο οὗτοι ποταμοὶ χυνόμενοι εἰς τὴν λίμνην τοῦ Μαυρολόγγου ἐκβάλλουσι κοινῇ κοίτῃ εἰς τὴν

παρὰ τὴν γέφυραν Παππᾶ θάλασσαν (βλ. χάρτ.). Τοῦτον τὸν ποταμὸν καλεῖ Μέλητα καὶ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ φαίνεται ἐννοοῦν τὸ χωρίον. Ἐνταῦθα δὲ εὐρόντες τὴν κεφαλὴν, ἔθαψαν ὑπὸ σήματι μεγάλῳ οὐχὶ βεβαίως εἰς τὴν παραλίαν, οὐδὲ εἰς τὰ τέλματα τῆς λίμνης Μαυρολόγγου, ἀλλ' εἰς χώρον κατάλληλον διὰ τέμενος, ὅπερ ἀπέβη ἱερὸν, εἰς μέρος πεδινὸν καὶ πλησίον ὑδάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περιοχὴ Λιτοχώρου στερεῖται ὑδάτων, ἀναντίρρητον γίνεται, ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ Ὀρφέως ἐτάφη εἰς τοὺς ταπεινότερους πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν Βαφύραν ἥτοι παρὰ τὴν ἐτέραν πόλιν, τὴν Πιερίδα τὴν παρὰ τὸ Δῖον. Ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, δηλοῖ τὸ χωρίον «ἐρρηξαν Μοῦσαι δάκρυα Πιερίδες μυρόμεναι ἀοιδόν»· ἂν ὅμως ἐθάπτετο αὕτη εἰς χώρον ἀνήκοντα τῇ Πιμπλείᾳ ἢ τοῖς Λειβήθροις ἄλλαι Μοῦσαι θὰ ἔκλαιον τὸν ἀοιδόν, αἱ Λειβηθρίδες ἢ αἱ Πιμπληίδες.

Πρὸς ταῦτα δὲν ἀντιτίθεται καὶ ὁ Πausanias λέγων «ἐν Λιβήθροις εἶναι οὐ πόρρω τῆς πόλεως τὸ τοῦ Ὀρφέως μῆμα καὶ σῆμα κίων», διότι συμφωνῶν πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα προσθέτει «ἀπολλυμένων ἤδη Λιβηθρίων, οὕτως οἱ ἐν Δίῳ Μακεδόνες (ἤδη καὶ οὐχὶ Πιερες, Θραῖκες) εἰς τὴν ἑαυτῶν τὰ ὄσῃ κομίζουσι τοῦ Ὀρφέως». Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο νομίζω, ὅτι ἔχει τὴν ἐννοίαν, ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐκόμισαν τὰ ὄσῃ εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν, τὸ Δῖον· ἔθαψαν δηλαδὴ αὐτὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως τέμενος περιεῖρξαντες, διότι τὸ Δῖον πόλις οὕσα καθαρῶς Μακεδονικὴ ἰδρύθη πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς, ἦτο ἱερὰ τοῦ Διὸς πόλις, Διόσπολις. Ἀντιθέτως ὁ Οἰάγρου υἱὸς ἦτο Θραῖς, θεὸς ποιμενικός, μειξοβάρβαρος· ζήσας καὶ λατρευόμενος περὶ τὸν Ὀλυμπόν ἐκράτει τῆς κλειδὸς τῶν Ὀλυμπίων δωματίων, ἅτινα ὅμως ἀνήκον τῷ Δίῳ. Ὅθεν ὁ Ὀρφεὺς ἦτο ἀντίπαλος, ἐχθρὸς τοῦ Διὸς· διὸ «τὸ ἐν Δίῳ τῆς Μακεδονίας ἐπίγραμμα κεραυνωθῆναι αὐτὸν (τὸν Ὀρφέα) λέγει . . .» (Ο. KERN αὐτ. σελ. 38 ἀπόσπ. 125. ΔΙΟΓ. ΛΑΕΡΤ. Παροιμ. 1,4). Κατόπιν τούτων δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον τοῖς Μακεδόσι νὰ εἰσκομίσωσι τὰ ὄσῃ τοῦ κεραυνωθέντος καὶ ἐπιγράμματι στιγματισθέντος Ὀρφέως ἐντὸς τῆς ἱερᾶς πόλεως, οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ θέσωσι ταῦτα ἐν ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ τῷ κεραυνώσαντι τιμῇ καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν

αὐτοῦ. ¹ Ἄλλως τε ὁ περὶ τὸν τάφον χώρος, ὡς τέως μὲν ἠρῶν, ὕστερον δὲ ἱερὸν, ἦτο ταῖς γυναῖξιν παντελῶς ἄβατος· τοιοῦτος δὲ τόπος δὲν ἤρμοζεν ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὅθεν οἱ Μακεδόνες εἰσεκόμισαν τὰ ὄσῃ εἰς τὴν ἔξω τοῦ περιβόλου χώραν, ἐνθεν ἐξεώσθησαν πρότερον οἱ Θραῖκες καὶ ἔθαψαν αὐτὰ ἐκεῖ που παρὰ τὰς πηγὰς, ἐνθα ἡ Πιερίς καὶ ὁ Διόνυσος μετὰ τῆς ἀκολουθίας του καὶ τῶν ἱερῶν του. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, βεβαίως ὁ αὐτὸς Pausanias (αὐτ.) «Ἰόντι δὲ ἐκ Δίου τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος καὶ στάδια προελθὺς ἐλθόντι εἴκοσι κίων τέ ἐστιν ἐν δεξιᾷ καὶ ἐπίθημα ἐπὶ τῷ κίονι ὑδρία λίθου· ἔχει δὲ τὰ ὄσῃ τοῦ Ὀρφέως ἡ ὑδρία, καθὰ οἱ ἐπιχώριοι λέγουσιν». Οὐδὲν τούτων σαφέστερον, ὅτι τὸ περιέχον τὰ ὄσῃ τέμενος, ὅπερ τέως μὲν ἦτο ἠρῶν, ὕστερον δὲ ἱερὸν, ἔκειτο περὶ τὰ 3 - 4 χιλιόμετρα ἔξω τῆς πόλεως νοτιοδυτικῶς ταύτης καὶ πρὸς τὸ ὄρος, ἥτοι μετὰ τὴν Πιμπλείαν καὶ Πιερίδος ἢ ἄλλως μετὰ τὴν Παλιᾶς Μαλαθριᾶς ἢ Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ Δίου, ὑπερθεν δὲ τοῦ Θεάτρου. Ὁ χώρος οὗτος σημειοῦται ἐν τῷ χάρτι εἰκ. 8 διὰ τοῦ στοιχείου T.

Παρατινόμενος τῶν λοιπῶν πηγῶν ἐρχομαι εἰς τοὺς νεωτέρους ἐρευνητάς. Οὗτοι ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς αὐτὰς πηγὰς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνεύρωσι τὴν Πίμπλειαν καὶ τὰ Λείβηθρα, κηρύττουσι δὲ εἰς ἄγνοιαν τὴν Πιερίδα. Οὕτως ὁ Maas μὴ δυνήθεις νὰ προσδιορίσῃ τὰ Πιερικὰ Λείβηθρα δημιουργεῖ ἐτέραν ὁμώνυμον πόλιν, ἣν ἀναζητεῖ ἐν Παγγαίῳ (ΟΡΦ. 68). Τὸν Maas ἀντικρούει ὁ Perdrizet, ὅστις βεβαίως μὲν, ὅτι τὰ Λείβηθρα κεῖνται ὑπὸ τὸ ὄρος Ὀλυμπόν, ἐνθα καὶ ὁ τάφος τοῦ Ὀρφέως, οὐδὲν ὅμως ἀναφέρει περὶ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ταῦτα κεῖνται (Cultes et Mythes du Pangée, Paris - Nîmes 1910, σ. 30). Ὁ δὲ Desdèvises du Dezert ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸν Leake καὶ τὸν Heuzey ἐπαναλαμβάνει τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα ἄνευ οὐδεμιᾶς νεωτέρας πληροφορίας (Geogr. ancienne de la Macédoine σελ. 21,46,87,287 κ. ἐ., 292 κ. ἐ.)· νομίζω δὲ ἔτι, ὅτι οὗτος δὲν ἐπεσκέφθη

¹ Ὁ X. Μακαρόνας στηριζόμενος εἰς τὸν Λίβιον μόνον τοποθετεῖ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς ἔξω τοῦ περιβόλου καὶ παρὰ τὸ Θεάτρον. Κατόπιν ὅμως τοῦ ἀνωτέρω νομίζω, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη δὲν εὐσταθεῖ, ΑΕ 1937 Β' σελ. 527 - 533.

προσωπικῶς τὴν χώραν ταύτην. Ὁ δὲ Δήμι-
τας τὰ τε ἐν τῇ γεωγραφίᾳ αὐτοῦ (σελ. 156)
καὶ τὰ ἐν Μακεδονίᾳ (σελ. 133-139 καὶ 152)
ἐκτιθέμενα παραλαμβάνει ἐν μεταφράσει παρὰ
τοῦ Heuzey, ὁ δὲ Kiepert ἐν μὲν τῷ χάρτι
Graecia et Macedonia καὶ ἐν τῷ πίν. XV
τὰ μὲν Λεῖβηθρα τοποθετεῖ εἰς τὸν παρὰ τὸ Λι-
τόχωρον χεῖμαρρον, τὴν δὲ Πίμπλειαν βορείως
τοῦ Ἐνιπέως καὶ νοτίως τοῦ Δίου—ἀλλ' ἐν τῷ
πίν. XVI τοποθετεῖ τὰ Λεῖβηθρα ἄνευ σχολίου
ἐκεῖ που, ἔνθα ὁ Πανσανίας ὁρίζει (KIEPERT
Formae orbis antiqui).

Ὁ δὲ J. Kromayer θέτει τὰ Λεῖβηθρα ἐν
μὲν τῷ ὑπ' ἀριθ. 7 χάρτι, ὡς καὶ ὁ Heuzey,
ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου τῇ Μονῇ τῶν Καναλίων ὄ-
ρους ἢ κάλλιον μεταξὺ Μονῆς καὶ Καρυῶν ἐν
δὲ τῷ ὑπ' ἀριθ. 8β' χάρτι παραλλήλως πρὸς
τὸν Ζυλιάναν ἀορίστως καὶ κάτωθεν τῆς Μονῆς
Καναλίων (J. KROMAYER Antike Schlachtfelder
σελ. 275 κ.ε.). Ἐκ τῆς ἀοριστίας ὅμως
ταύτης διαφαίνεται, ὅτι ὁ Kromayer δὲν γνω-
ρίζει καλῶς τὰ ὅρια τῶν Καναλίων, οὐδὲ τὰ
ὀνόματα τῶν χειμάρρων, ἄλλως δὲν θὰ ἐσημείου
ἐν τοῖς χάρτεσι αὐτοῦ τὴν πορείαν τοῦ ῥωμαϊ-
κοῦ στρατοῦ ὡς γενομένην δι' ὁδοῦ μακρᾶς καὶ
κινδυνώδους μέσθ' Μονῆς Καναλίων, ἵνα κατα-
λάβῃ τὴν κοιλάδα τῆς Σκοτίνας. Μὴ συμφωνῶν
πρὸς ταῦτα νομίζω, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ὑπερβάντες
τὴν Καλλιπεύκην ἠκολούθησαν τὴν συντομωτέ-
ραν καὶ ἀσφαλεστέραν ὁδόν, ἣτις βαίνουσα
παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ χειμάρρου Καραβί-
δας, ὁδηγεῖ εἰς τὴν συμβολὴν τῶν Καναλίων
χειμάρρων. Ὁ δὲ χεῖμαρρος τῆς Καραβίδας
ἀποτελεῖ τὸ ἀπὸ τῆς Καλλιπεύκης μέχρι τῆς
συμβολῆς ὄριον τῶν Καναλίων, ἅτινα κεῖνται
ἀριστερὰ τῷ κατερχομένῳ. Καταλαβόντες δὲ οἱ
Ῥωμαῖοι διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης τὰ περὶ τὴν συ-
μβολὴν τῶν χειμάρρων ὑψώματα εἰσῆλθον εἰς
τὴν κοιλάδα τῆς σημερινῆς Σκοτίνας, ἣτις εἶναι
«Modica planities undique saeptus locus
et cava vallis» (LIV. 44,5,8).

Ὁ Leake τὰ μὲν Λεῖβηθρα τοποθετεῖ παρὰ
τὸ Λιτόχωρον, τὴν δὲ Πίμπλειαν παρὰ τὸ Δίον
μὴ ποιούμενος μνείαν τῆς Πιερίδος (LEAKE
III σ. 422).

Ὁ Heuzey τέλος, καίτοι παραθέτει πολλὰς
τῶν εἰρημένων πηγῶν, ἀδυνατεῖ νὰ ὁρίσῃ ἀκρι-
βέστερόν πως τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχον τὰ Λεῖ-

βηθρα καὶ ἡ Πίμπλεια· μὴ εὐρῶν δὲ οὐδαμοῦ,
ὡς ἰσχυρίζεται, οὐδὲν ἔχνος τῶν πόλεων τούτων
καὶ πιστεύων, ὅτι ἀμφοτέραι κατεποντίσθησαν
ἢ ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ κατακλυσμοῦ ἀναγράφει
«Mais ni les temoignages des anciens, ni
l'état des lieux ne permettent de deter-
miner ses emplacements (HEUZEY αὐτ.
σελ. 98—ΔΗΜΙΤΣΑ Μακεδ. σελ. 152).

Τὰ τῶν νεωτέρων συνοψίζει καὶ ὁ GEYER
RE² IV, σελ. 649 ἐν λ. Macedonia.

Οὕτως ἔχουσιν ἐκ τῶν συγγραφέων τὰ κατὰ
Πιερίαν, ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1937 ἀγγελέντος εἰς
τὸ ἐπὶ τῆς Ἑθν. Παιδείας Ὑπουργεῖον, ὅτι ἐπὶ
τοῦ Λεῖβηθρίου ὄρους ἀνεκαλύφθη ὁ τάφος τοῦ
Ὁρφέως, διαταχθεὶς μετέβην ἐπὶ τόπον, κειμέ-
νου ἡμίσειαν ὥραν νοτιοδυτικῶς τῆς Λεπτοκα-
ρυᾶς, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ χειμάρρου Γρίβα.
Ἐνταῦθα οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐπέδειξαν μοι
κοινὸν τάφον καλῶς διακρινόμενον, ὅστις ὅμως
ἀπετέλει μέρος νεκροταφείου, ὅπερ σημειῶ ἐν τῷ
χάρτι διὰ τοῦ στοιχ. Ν. Ἐντὸς δὲ ἐλαχίστου
χώρου προσδιορίσθησαν ὑπερδεκαπέντε ὅμοιοι
καλυπτόμενοι ὑπὸ πυκνοτάτου θαμνώδους δά-
σους, ἔχοντες κατεύθυνσιν ἐκ ΒΑ πρὸς ΝΔ
καὶ κατεσκευασμένοι πάντες ὁμοίως διὰ στενῶν
ἀκατεργάστων πλακῶν πᾶς. 0,10, 0,12 μ.: ὅμοιοι
πλάκες ἐχρησίμευον ὡς καλύμματα ἐκάστου
κατὰ τοὺς ἀνωμάλους ἀρμούς εἶχε χρησιμο-
ποιηθῇ ὡς συνδετικὴ ὕλη ἀπλοῦς πηλός. Τινὲς
τούτων εἶχον ἀνοιχθῇ παλαιότερον· ἄλλοι τινὲς
εἶχον παρασυρθῇ ὑπὸ τῶν ὑδάτων. Ἐκ τῶν
ὑπολοίπων ἠρεύνθησα δύο τοὺς μᾶλλον ἐλπιδο-
φόρους. Ὁ εἰς περιεῖχε δύο ἐκτάδην καὶ ἀντι-
θέτως κειμένους νεκρούς, ἔχοντας τὴν κεφαλὴν
κεκλιμένην δεξιὰ κατὰ τὴν ἀντίστοιχον γωνίαν,
ὁ δὲ ἕτερος περιεῖχεν ἓνα μόνον νεκρόν, τὴν
κεφαλὴν ἔχοντα πρὸς ΒΑ καὶ ἐν στάσει ὁμοίᾳ
τῇ τοῦ προηγουμένου. Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τά-
φοις οἱ νεκροὶ εἶχον καλυφθῇ δι' ἀργιλλώδους ἐρυ-
θροῦ πηλοῦ. Ἐντὸς δὲ τῶν τάφων οὐδὲν ἕτερον
εὐρέθη οὐδὲ διὰ τὸν κατὰ προσέγγισιν προσδιο-
ρισμὸν τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνήκον οὗτοι. Ἐπειδὴ
δὲ ἢ τε κατασκευὴ τῶν τάφων καὶ ὁ τρόπος
τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν ἦσαν καθ' ὅλα ὅμοιοι
τοῖς τάφοις τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος (Πάτελι)
τῆς Ἑορδαίας καὶ τοῖς μεταξὺ Καλυβίων
Ὀλύμπου καὶ Κουντουριωτίσσης ἀργότερον
ἐρευνήθουσιν, εἶναι λίαν ἐνδεχόμενον νὰ ἀνά-

γωνται εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐποχὴν ἦτοι τὴν γεωμετρικὴν. Οἱ τάφοι οὗτοι προήρχοντο, κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκ συνοικισμοῦ ἀρχαιοτάτου, καταστραφέντος ὑπὸ χολέρας. Πρὸς πιθανὴν δὲ ἀνακάλυψιν τῶν ἐρειπίων τοῦ συνοικισμοῦ τούτου ἀναζητήσας τὰς σπανιζούσας περὶ τὸν ἀνα-

Εἰκ. 3. Τμήμα τείχους ἐκ τῆς δυτ. πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Λειβήθρων.

τολικὸν Ὀλύμπον πηγὰς ὠδηγήθησαν ὑπὸ τῶν συνοδῶν πλησίον τοῦ Ζυλιάνα καὶ ἀνωθεν μεμονωμένου ὑψώματος, ἔχοντος διεύθυνσιν ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον, μήκους 120 μ., πλάτους 40 μ. περίπου καὶ περιβαλλομένου κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ὑπὸ βαθέων χειμάρρων, ἐχόντων ὄχθας καθέτους. Τὸ ὕψωμα τοῦτο διακρίνεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκόνης 1. Ἀνερχόμενος ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς βορείας πλευρᾶς, τῆς μόνης βατῆς, παρατήρησα ἐπὶ τοῦ χείλους ταύτης τεῖχος ἀρκετοῦ ὕψους, διευθυνόμενον πρὸς δυσμὰς καὶ καλυπτόμενον ὑπὸ θάμνων. Ὁμοίου τείχους τμήματα ἡρειπωμένα εἶδον καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς σφζόμενα εἰς ἀρκετὸν μῆκος 12 - 15 μ.

ὕψους ποικίλλον ἀπὸ 0.50 μέχρι 2.30 καὶ πᾶς 1.50 περίπου μέτρον. Τμήμα τούτου ἀκάλυπτον παρέχει ἡ εἰκ. 3. Κατὰ τὰς λοιπὰς πλευρὰς ἦτοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς βορείας πρὸς ἀνατολὰς, ὁλοκλήρου τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς νοτίας τείχῃ δὲν ὑπῆρχον, διότι οἱ ἐκατέρωθεν χεῖμαρροι ὑποσκάψαντες τὰς βάσεις τῶν πλευρῶν τούτων παρέσυραν ταύτας τε καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ χείλους αὐτῶν τείχη· διὸ παρατηρήθησαν ὅμοιοι λίθοι ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰ ἄκρα τῶν χειμάρρων Γρίβα καὶ Καβουρόλακκα. Τὰ δὲ διασωθέντα ἐρείπια τοῦ τείχους μετὰ τῶν καταρρευσάντων καταλαμβάνοντα τὴν ὄφρυν τοῦ ὑψώματος ἐσχημάτιζον ἀκρόπολιν, περιβαλλομένην ἀπὸ νότου ὑπὸ τοῦ Ζυλιάνα, ἀπὸ ἀνατολῶν ὑπὸ τοῦ Γρίβα, ἀπὸ δυσμῶν ὑπὸ τοῦ Καβουρόλακκα (εἰκ. 1 καὶ 2).

Ἡ ἀκρόπολις δὲ αὕτη κειμένη κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ζυλιάνα παρέχει πάντα τὰ τοπογραφικὰ στοιχεῖα τὰ ὑπὸ Πausanίου καὶ ἄλλων παρεχόμενα, οὐδεμία δὲ γεννᾶται ἀμφιβολία, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Συὸς παρασυρθεῖσαν πόλιν, τὰ Λείβηθρα, τὸ Ὁρφέως καὶ Λειβηθρίδων ἐνδοξον ἐνδιαίτημα. Ὁ Pausanίας καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἀκριβής· ἡ πόλις πᾶσα κατεστράφη, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς. Ἡ μόνη ἀνακρίβεια, προελθοῦσα ἐκ τοῦ διηγηθέντος τὸ γεγονός Λαρισαίου ξένου ἔγκειται εἰς τὸν τρόπον τῆς καταστροφῆς. Ἡ πόλις δηλ. δὲν κατεστράφη, οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ Συὸς ἅπασα, διότι, ὁ ἰσχυρὸς Λειβήθριος πρόβουνος σχηματίζων φράγμα, ἰσχυρότατον φυσικὸν προπύργιον προστατεύει τὴν ἀκρόπολιν τῶν Λειβηθρίων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνακρίβεια αὕτη αἵρεται ἐν μέρει, διότι ὁ μὲν Σὺς κατέστρεψε τὴν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἐκτενομένην πόλιν, ἡ δὲ τῆς ἀκροπόλεως καταστροφή προῆλθε κατὰ μὲν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐκ τοῦ Γρίβα (εἰκ. 2 δεξιὰ), κατὰ δὲ τὸ πλεῖστον τῆς δυτικῆς ἐκ τοῦ Καβουρόλακκα, ἡ δὲ νοτία ἐξ ἀμφοτέρων ἐκεῖ συμβαλλόντων, διότι οἱ δύο οὗτοι χεῖμαρροι κατὰ τὰς μεγάλας καὶ διαρκεῖς βροχὰς δεχόμενοι τὰ ὕδατα τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ μεγάλου Ὀλύμπου καὶ τῶν Λειβηθρίων ὁρέων ἀποβαίνουνσι τρομεροί. Κατὰ τοιαύτας δὲ πλημμύρας διαβρώσαντες οὗτοι κύκλῳ τὰς κλιτύς τῆς ἀκροπόλεως ἐπέφερον τὴν κατάρρευσιν τῶν κατὰ τὰ ἐλλείποντα τμήματα ὑπερκειμένων τειχῶν. Ὅπως δὴ ποτε δὲ καὶ ἄν ἔχη τὸ

πράγμα, τὰ Λειβήθρα διασφύζονται καὶ σημειοῦνται ἐν τῷ χάρτι διὰ μεγάλου κύκλου.

Τούτου βεβαιωθέντος, ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου Ἐθν. Παιδείας καὶ προθύμῳ παροχῇ ἐργατικῶν χειρῶν ὑπὸ τῆς Κοινότητος Λεπτοκαρυᾶς, ἀποψιλώσας ἀργότερον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὑψώματος ἐπεχείρησα ἀνασκαφικὴν ἔρευναν κατὰ τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἔνθα ἡ μὲν ἐπίχωσις ἦτο μικρά, τὸ δὲ τεῖχος ἐδείκνυε μορφὴν πύλης. Ἐκ τῆς ἔρευνης κατεδείχθη, ὅτι ὁ χώρος ἦτο σχεδὸν ἀδιατάρακτος ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς καταστροφῆς. Ἀτυχῶς ἅμα τῇ παρουσίᾳ τῶν πρώτων σοβαρῶν αποτελεσμάτων ὑετὸς πολὺς καὶ μακρὸς ἐπελθὼν ἐπέβαλε τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν καὶ τὴν ἀναχώρησίν μου. Κατὰ τὴν γενομένην μικρὰν ἐργασίαν προέκυψαν ὀλίγα χαλκᾶ νομίσματα εἰς βάθος 0.30 μ. καὶ ὄστρακα ἀγγείων Ἑλληνιστικῶν χρόνων· συγχρόνως δὲ ἤρξατο ἀποκαλυπτόμενον οἰκοδόμημα διευθυνόμενον ἀπὸ νοτιανατολικῶν πρὸς βορειοδυτικά, ἔνθα τὸ τεῖχος, καὶ εἰς βάθος 0.50-0.60 μ. Ἡ τοιχοδομία τούτου μήκους ἕξ περίπου μέτρων εἶχε πᾶχος 0.60 μ. Πέραν τούτων οὐδὲν δύναμαι νὰ προσθέσω.

Ὅλιγον μετὰ ταῦτα ἀνετέθη μοι ἡ ἐποπτεία ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἐξετελοῦντο ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου ὑπὸ ἰδιωτῶν. Αἱ ἔρευναι ἐξετελέσθησαν κατὰ Σεπτέμβριον καὶ εὐτυχῶς περὶ τὰς ἀνατολικὰς ὑπωρείας τοῦ μεγάλου Ὀλύμπου, ὑπερθεῖν τῆς σημερινῆς Μαλαθριάς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τούτων ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ περὶ Λειβήθρων καὶ τοὺς βεβαιωθέντας περὶ αὐτῶν συλλογισμούς μου ἐπεδόθη εἰς τοπογραφικὴν τῆς περιοχῆς ἐξέτασιν διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ χώρου, ἔνθα ἔκειτο ἡ ἐτέρα τῶν πόλεων τοῦ Ὀρφέως, ἡ Πίμπλεια. Παρατηρήσεις, τοπογραφικὰ στοιχεῖα, τὰ τῶν συγγραφέων· «Λειβηθρίων ἄκρα κάρηνα-Λειβηθρίων σκοπιὴ Πιμπλείας ὑπερθεν», ἡ χαραδρῶδης φύσις τοῦ τόπου, ἡ μοναδικὴ πηγὴ καὶ ἡ ἀπὸ Δίου ἀπόστασις συνέπιπτον πρὸς τὴν θέσιν «Παλιὰ Μαλαθριά ἢ Ἀγ. Παρασκευὴ ἢ Μπάρα ἢ Καζάνια», ἥρκει μόνον νὰ βεβαιωθῶσιν. Ὅθεν μετὰ δίωρον μὲ τῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς Μαλαθριάς πορείαν ἀφικόμενος εἰς τὴν πλουσίαν ὑδάτων πηγὴν Καζάνια (σαρκοφάγον) καὶ πρὸ τῶν ἀγρίων καὶ δασωδῶν χαραδρῶν ἔστην ἀπορῶν τίνα τούτων νὰ ἐρευνήσω. Ἐκ τῆς ἀπορίας ἐξήγαγέ με

ὁ ἐκ Λιτοχώρου ἐκεῖθεν διερχομένος ποιμὴν Δημ. Ι. Κλειστινῖκος, ὅστις προθύμως ὠδήγησέ με εἰς τὸν ἀναζητούμενον τόπον. Κεῖται δὲ οὗτος ἀμέσως κάτωθεν καὶ πρὸς νότον τῆς κρήνης· εἶναι μικρὸν ὕψωμα, ἐλαφρῶς ἐπικλινές, σχετικῶς ὁμαλόν, περιβαλλόμενον κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ὑπὸ χειμάρρων ἐχόντων ὑψηλὰς ἀποτόμους ὄχθας κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τὸ ὕψωμα ἐνοῦται μετὰ τοῦ μεγάλου ὄγκου τοῦ Ὀλύμπου· ἡ ἔκτασις τούτου, τριπλασία περίπου τῆς τῶν Λειβήθρων, εἶναι ὥσαυτως κεκαλυμμένη ὑπὸ πυκνοτάτων θάμνων. Βροχή, θάμνοι καὶ ἔλλειψις ἐργαλείων καθίστων τὴν ἔρευναν δυσχερεστάτην· παρὰ τὰς δυσχερείας ἐπετεύχθη ἡ ἀποκάλυψις τμήματος τείχους ὕψους ὑπὲρ τὸ μέτρον, ἐκτισμένου διὰ μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων, ὧς ἐν Λειβήθροις, στερουμένων συνδετικῆς ὕλης (εἰκ. 4). Εἰς μικρὰν δ' ἐντεῦθεν ἀπόστασιν, περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα ἀνατολικώτερον ἀπεκαλύφθη ἕτερον τμήμα τείχους σαφέστερον, ὁμοίας κατασκευῆς, μικρότερου μήκους, μεγαλυτέρου ὕψους. Ἐτερά τινα τμήματα, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κείμενα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διατηρούμενα, ὁμοίας ὕλης καὶ κατασκευῆς ἐκαλύπτοντο ὑπὸ θάμνων. Ἀλλὰ πρὸ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν εὐρεθείς διέκοψα τὴν ἐργασίαν. Τὰ τεῖχη ὅμως ἐνταῦθα ὑπέστησαν πολλὰς καταστροφὰς καὶ ἀλλοιώσεις, διότι τὸ ὕλικόν τούτων ἐχρησιμοποιήθη πολυτρόπως διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς μεσαιωνικῆς Μαλαθριάς. Τὴν παροῦσαν τοῦ χώρου καὶ τῶν τειχῶν κατάστασιν ἀντιλαμβάνεται τις ἐκ τῆς εἰκόνης 4. Πάντως ἐβεβαιώθη, ὅτι πρόκειται περὶ ἐρείπων περιβόλου ἀρχαίας πόλεως κειμένων κατὰ χώραν πρὸ τῶν χαραδρῶν τοῦ Ὀλύμπου, παρὰ τὴν πηγὴν καὶ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Δίου. Νομίζω δέ, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀναζητηθεῖσαν Πίμπλειαν.

Αἱ ἀνασκαφικαὶ περὶ τὴν Μαλαθριάν ἔρευναι ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τοῦτο ἐπὶ μακρὸν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν ἑκατὸν μέτρα περίπου ὀπισθεν καὶ νοτίως τοῦ ἡρειπωμένου ἀρχαίου θεάτρου ἀγρόν Ν. Κρεμέτη, διότι ὁ ἰδιοκτῆτης ἀνεῦρεν ἐν αὐτῷ πολλὰ ἀρχαιολογικὰ μαρμάρια ἀντικείμενα, ὧν τινα παρέδωκεν εἰς τὴν ἐν Δίῳ ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν, ἄλλα δὲ κατασχεθέντα εἰς χεῖρας αὐτοῦ μετηνέχθησαν εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον Θεσσαλονίκης. Τὰ εὐρήματα ταῦτα προεκάλεσαν

τὸ ἐνδιαφέρον ἰδιωτῶν διὰ τὴν κατοπινὴν ὑπὸ τῶν ἰδίων γενομένην τῇ ἐποπτεία μου ἔρευναν, ἀλλ' ὁ Ν. Κρεμέτης ἀπὸ πολλοῦ λάθρα καὶ ἡσυχῶς ἐρευνήσας τὸν ἀγρὸν εἶχεν ἀποκομίσει, ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν ἀνευρεθέντα ἦσαν ἀνάξια λόγου. Οὕτως εἰς βάθος 0.80 - 1.00 μ. ἀπεκαλύφθη σαθρὰ ἐπὶ ἄμμου θεμελίωσις νεωτέρου κτίσματος, βαίνοντος ἐκ βορ-

τῷ αὐτῷ κτίσματι εἶχον χρησιμοποιηθῇ ὥς οἰκοδομικὸν ἐπίσης ὑλικὸν τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου εὑρεθέντα ποικίλα εἰς εἶδος καὶ μέγεθος θραύσματα ἐπιγραφῶν, ἀγαλματίων ἐνδεδυμένων γυναικῶν τύπου Ἡρακλεώτιδος, κεφαλαὶ ἀγαλματίων, ἀγαλμάτια ἀνευ χειρῶν καὶ κεφαλῶν, πλίνθοι ἀγαλματίων, χεῖρες, πόδες, βωμίσκοι, ἀκέφαλος καὶ ἄχειρ Ἑρμαφρόδιτος, Κυβέλη, Διό-

Εἰκ. 4. Τμήμα ἐκ τῶν τειχῶν τῆς Πίμπλειας.

ρᾷ πρὸς νότον, ὅπως προχείρου κατασκευῆς. Οἱ τοῖχοι τούτου, ἀφαιρεθέντων τῶν λίθων ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου, εὑρέθησαν κατὰ διαστήματα διακεκομμένοι· τὸ ὕψος τούτων ἐκυμαίνεται ἀπὸ 0.40 μέχρι 0.60 μ., τὸ δὲ πᾶχος 0.45 - 0.50 μ., τὸ οἰκοδομικὸν ὑλικὸν ἀποτελεῖτο ἐκ θραυσμάτων σπονδύλων καὶ κιονοκράνων δωρικῶν· ἐλάχιστα θραύσματα ἀνῆκον εἰς ἰωνικοὺς κίονας· ἅπαντα δὲ ἐκ πάρου διετήρουν ἐν μέρει τὸ ἐκ μαρμαροκονίας ἐπίχρισμα αὐτῶν πᾶχος 0.0015 - 0.002 μ. Τινὰ τῶν θραυσμάτων τῶν κιονοκράνων ἔδιδον ὕψος 0.20, 0.14, 0.24, 0.18 μ. κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον βέβαιον· αἱ λοιπαὶ διαστάσεις ἀβέβαιαι. Πάντως τὰ κιονόκρανα ἦσαν μικρά. Ταῦτα φέρουσιν ἀριθμ. καταλόγου τῆς συλλογῆς Δίου 253_{/19}, 258_{/24}, 262_{/28}, 267_{/34}, καὶ 273_{/39}¹. Ἐν

¹ Ὁ δεύτερος ἀριθμὸς, ὁσάκις σημειοῦται, δηλοῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν εὐρημάτων τῶν ἰδιωτῶν.

νυσος, ἡλιακὸν ὥρολόγιον, ἐπιτύμβιοι λίθοι, πάντα ἀποκεκρουμένα. Ἡ συνδετικὴ τούτων ὕλη ἦτο ἀπλοῦς πηλὸς μετ' ἐλάχιστης ἀσβέστου. Ὅτι ταῦτα προήρχοντο ἄλλοθεν καὶ δὴ ἐκ διαφόρων μικρῶν οἰκοδομημάτων ἢ μικρῶν ἱερῶν, βεβαιοῦται ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν εἰρημένων κιονοκράνων καὶ ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς ἐρεύνης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν ἀγρὸς Κρεμέτη κεῖται περὶ τὰ 250 μέτρα ΒΔ τῆς πηγῆς «Μάρμαρα» καὶ περὶ τὰ 300 μ. Δ τοῦ ποταμοῦ Βαφύρα, τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ ἀγρῷ ἀποκαλυφθέντων εἶναι ἀναθήματα Διονύσου καὶ Μουσῶν (διότι αἱ Ἡρακλεώτιδες, Μοῦσαι τινες καὶ αὐταὶ εἰσι), φρονῶ, ὅτι ταῦτα ἀσφαλῶς προέρχονται ἐκ τῶν ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντων ὑπὸ τοῦ Σωτηριάδου ἐπισήμων κτισμάτων ἢ ἱερῶν, ὧν τὸ μὲν κεῖται νοτιανατολικῶς τοῦ θεάτρου, τὸ δὲ ὀλίγον περαιτέρω καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ.

τούτων τὸ μὲν παρὰ τὸ θέατρον νομίζω, ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Διόνυσον, τὸ δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν καὶ πλησιέστερον πρὸς τὴν πηγὴν εἰς τὰς Μούσας. Ἀπέχουσι δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ διακόσια περίπου μέτρα (Πρβ. Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ Πρ. Ἀκ. Ἀθ. 1937 σελ. 4, Ἑλληνικά τόμ. Δ 1931,

Εἰκ. 5. Πλίνθος μετ' ἐρείσματος ἀγαλματίου Σατύρου.

σ. 305, ΠΑΕ 1928 σ. 64 κέ.). Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξακρίβωσις τούτων εἶναι ἔργον εἰδικῆς ἐρεῦνης περιορίζομαι ἐνταῦθα εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν νεωτέρων ἐν τῷ ἀγρῷ εὐρημάτων, αἵτινα εἶναι:

1. Μικρὰ μαρμαρίνη κεφαλὴ γυναικὸς ἐλαφρῶς δεξιὰ ἀποκλίνουσα· κόμμωσις εἰς τὸ μέσον κεχωρισμένη καὶ ἐγγαράκτω ταινίᾳ ἀναδεδεμένη καὶ ἀποκεκρουμένη παρὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ· ὄρις, χεῖλη καὶ πώγων ἀποτετριμμένοι· ἐργασία μετρία· ὕψ. 0.09 μ. Παρ' αὐτὴν εὐρέθησαν καρποὶ δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς χειρὸς ἐκ δύο διαφόρου μεγέθους γυναικείων ἀγαλματίων (ἀριθ. κατ. 235/1, 240/6, 241/7).

2. Πλίνθος ἑλληπσοειδῆς, ἐφ' ἧς δύο πόδες μέχρι τῶν σφυρῶν· τὰ ἀπὸ τούτων ἄνω λείπου-

σιν· ὁ ἀριστερὸς ποὺς προβεβλημένος· παρ' αὐτὸν κορμὸς δένδρου, ἐφ' οὗ δέρμα πάνθηρος μετὰ τῶν δύο προσθίων ποδῶν, προφανῶς ἔρεισμα ἀγαλματίου Σατύρου· εἰς τοῦτον πιθανῶς ἀνήκει ἢ τὰ ὀπισθεν ἀποκεκρουμένη καὶ κακότεχνος κεφαλὴ Σατύρου, ἣτις ἐνταῦθα κατασχεθεῖσα εἰς χεῖρας Δ. Μπατζικιώστα ἀπόκειται ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσεῖῳ Θεσσαλονίκης· ὕψος 0.48 μ., πλίνθου διάμ. 0.26×0.24 μ., ὕψ. 0.03 μ. (εἰκ. 5). Ἀριθ. κατ. 78.

3. Διονύσου ἀγαλμάτιον μαρμαρίνον, ἀποκεκρουμένον τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ· τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀπὸ τοῦ προωμίου μέχρι τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀσφύος ἐρειδομένων δακτύλων αὐτῆς· τοὺς δακτύλους τῆς ἐπὶ τοῦ κορμοῦ δένδρου ἰσχυρῶς ἐρειδομένης ἀριστερᾶς καὶ τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν· ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ, πρὸ τῶν ὤμων καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου ἄκρα πλουσίας εἰς βοστρύχους κομμώσεως· χλαμὺς περιβάλλουσα τοὺς πόδας καὶ τὸ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὀσφύος πρὸς τὸν ἀριστερόν ὤμον μέρος τῆς ῥάχεως καταπίπτει εἰς ἀπόπτωμα ἀρχαῖζον μέχρι τῶν ποδῶν καλύπτουσα τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ὀσφύων πρόσθια. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ καὶ ἡ ἑλλειπούσα χεὶρ γυμναί· ἴσταται κατ' ἐνώπιον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, ἔχων τὸν ἀριστερόν χιαστὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἐν ἀνέσει· ὕψ. 0.26 μ. Ἀριθ. κατ. 77. Εὐρέτης Ν. Κρεμέτης.

4. Πλίνθου τριγωνικὸν ἀπότμημα· κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν ἑλληπσοειδῆς ἐντομὴ διὰ τὴν τοποθέτησιν ἀγαλματίου· ἕτερον συναντήκον ἀπότμημα, παραδοθὲν ὑπὸ Ν. Κρεμέτη, παρέχει ὀλικὸν μῆκος 0.108 μ., πλάτος 0.08 μ., ὕψος 0.037 μ.· μάρμαρον ἐπιχώριον· ἐπὶ τῆς σφριζομένης προσθίας μακρᾶς πλευρᾶς ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή: (εἰκ. 6). Ἀριθ. κατ. 244/10. 279.

Εἰκ. 6. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή Πριμίωνος Φουλβίας.

ΔΙΟΝΥΣΟΚΛΙΘΙΔΑΣΠΡΙ ἡ Διονύσω καὶ θιάσῳ Πρι-
μιωνΦΟΥΛΒΙΑΣΑΓΟΡΑΝΟ μίων Φουλβίας ἀγορανο-
[Μ]ΗΣΑΣΕΚΤ[ΩΝΙΔΙΩΝ] μήσας ἐκ τῶν ιδίων]

5) Ὅμοια· πλήρης ἐκ δύο συνανηκόντων τεμαχίων· ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἑλλειψοειδῆς ἐντομή, παρ' αὐτὴν τετράγωνος ὀπή· πῶρος· μήκος 0.45 μ., πλάτος 0.24 μ., ὕψος 0.10 μ. ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς ἡ Λατινικὴ ἐπιγραφή :

LIBEROPATRIETTHIASO Libero patri et thiaso
LIVLIVSHYLAETLANINIUSPYDENS.AED.
L. Julius Hula et. L. Aninius Pudens aedicaverunt.
Εἰκ. 7. Ἀριθ. καὶ 73. Εὐρέτης Ν. Κρεμέτης.

νῆκεν εἰς τὴν Παλατίνην φυλὴν. Ὡνομάσθη δὲ συγχρόνως provincia senatoria ἥτοι ἐπαρχία διοικουμένη ὑπὸ συγκλητικῶν ἑκάστοτε ἀποστελλομένων. Τὸ πλήρες δὲ τῆς ἀποικίας ὄνομα Colonia Julia Augusta Diensis ἀναγράφεται ἐπὶ νομισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (πρβ. Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ αὐτ. σελ. 90, RE IV 549 ἀριθ. 242). Ἔνεκα τούτου ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πόλει διέμενον ἐκτὸς τῶν ῥωμαίων ἐγκα-

Εἰκ. 7. Λατινικὴ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή.

6) Βωμίσκος· ἐν ἑκάστη πλευρᾷ τοῦ ἐπικράνου ἀνάγλυφον ἀετωμάτων· περὶ τὸ πεδῖον, γυρλάνδα ἐκ καρπῶν καὶ φύλλων ταινίαις δεδεμένων καὶ βούκρανα· ἄρτιος· μάρμαρον ἐπιχώριον· ὕψ. 0.35 μ., ἄνω 0.23×0.185 μ. βάσις πλαισιωτὴ 0.24×0.205 μ. τέχνη μετρία· ἐπὶ τοῦ γείσου ἡ λατινικὴ ἐπιγραφή :

... VSPOSTVMVSOBEVERVS ... us Postumus
Obeverus (?)
[PA]TRIAEDILILIBEROETTHIASO [pa]tri Aedili Libero et thiaso
D. S. F. D d[e] S(uis) F(aciendum) D(edit)
Ἀριθ. κατ. 74. Εὐρέτης Ν. Κρεμέτης.

7) Ἑλιακὸν ὥρολόγιον ἐπὶ ἑδροειδοῦς βάσεως· ἐκ δύο συνανηκόντων τεμαχίων· μάρμαρον· ὕψ. 0.31 μ., πλ. 0.31 μ., πᾶχ. 0.155 μ. Ἐπὶ τῶν ἄνω πλαισίων τῆς βάσεως ἡ λατινικὴ ἐπιγραφή :

T. GRANIVSFETI[VS] T. Granius Feti[us]
AED. LIB. PATRIET Aed(ilis) Lib(ero) patri et
THIASO D. S. F. C. thiaso d(e) s(uis) f(aciendum) c(uravit.)

Ἀριθ. κατ. 55. Παρεδόθη ὑπὸ Γ. Τσακανάκη. Ἡ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας (βλ. καὶ Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας Ἀθῆναι 1915 καὶ Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑ ΑΕ 1937 σελ. 529 κ.ε.) χρῆσις τῆς λατινικῆς γλώσσης δὲν εἶναι παράδοξος· διότι τὸ Δῖον, ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐκηρύχθη Colonia romana, ἥτις ἀ-

ταστάτων αἱ διοικητικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ τῆς ἀποικίας, οὗτοι δὲ ἐχρησιμοποιοῦν, ὥς ἦτο φυσικόν, τὴν λατινικὴν. Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ εἰς ὃν τὰ ἀναθήματα θεὸς Διόνυσος ἔλαβε τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα LIBER. Ἡ μεταβολὴ ὁμῶς τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ σκόπιμος καὶ ἐπιβεβλημένη ὑπὸ αὐτῆς τῆς ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας. Διότι κατὰ ταύτην πᾶσα ξένη πόλις ἐθεωρεῖτο ὑποτεταγμένη εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἡ κοινότης αὐτῆς ἀπέκτα τὸ δικαίωμα τῆς εἰσόδου εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν πολιτικὸν δίκαιον, ἐὰν καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῆς ἐξαρθρώμενα ἐκ τῶν ἐν Ρώμῃ ἀπέβαινον, ὡς ἐν τῇ μητροπόλει, ἱερὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ἡ ἐξάρτησις δὲ τῶν ἱερῶν τῆς ὑποταγείσης ἐκ τῶν τῆς μητροπόλεως ἦτο πλάσματικὴ καὶ ἐπετυγχάνετο διὰ συσχετίσεως τῶν θεῶν ταύτης πρὸς τοὺς ἐν Ρώμῃ ἀντιστοιχοῦς. Οὕτως ὁ Διόνυσος ὢν θεότης ἀγροτικὴ ἐσχετίσθη πρὸς τὸν ἀντίστοιχον ἐν τῇ μητροπόλει Liberum, τὸν συνήθως ἐπικαλούμενον patrem, ὅστις μετὰ τῆς Proserpinae, τῆς κατόπιν Liberae, ἀποτελεῖ τὴν τριάδα τῶν ῥωμαϊκῶν θεῶν, συννάων ἐν τῷ ναῷ τῆς Ceres. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μὲν ἔδρα τῆς θρησκείας ἔμενεν ἐν τῇ μητροπόλει, ἡ δὲ σχέσις ἐξαρθήσεως ἐδηλοῦτο διὰ τῆς ἰδρύσεως μιᾶς sodalitatis ἢ ἱερατικῆς ἐνώσεως, εἰς ἣν κατελέγετο τό τε ὑπάρχον ἱερατεῖον τοῦ ναοῦ καὶ ἀνάλογος ἀριθμὸς Ῥωμαίων sodales ὡς ἀντιπροσώπων τοῦ κράτους. Τοιαύτη δὲ sodalitas ὑπάρχει ἤδη ἐν

Δίω. Ἡ ἴδρυσις ὁμῶς ταύτης δηλοῖ, ὅτι συγχρόνως καὶ ὁ Ρωμαῖκός Liber ἀντικατέστησεν ἐν τῇ λατρείᾳ τὸν Διόνυσον τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἔκφρασιν τῆς ὑπαγωγῆς τῆς ἑλληνικῆς λατρείας εἰς τὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ (προβ. MARQUARDT u. MOMMSEN Römische Staatsverwaltung III σ. 21,34,361,365 καὶ σημ. 1. SCHUR RE XIII 67 κέ. Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ αὐτ.).

Ὁ αὐτὸς Liber λαμβάνει εἰς τὰς δύο τελευταίας ἐνταῦθα ἐπιγραφὰς τὴν προσωνυμίαν aedilis. Καὶ ἐν μὲν τῇ ὑπ' ἀριθ. 7 ἡ προσωνυμία αὕτη δύναται νὰ ἀποδοθῇ τῷ Γρανίῳ οὕτως T. Granius Fetius aedilis Libero patri..., ἢ Ἑλληνιστὶ T. Γράνιος Φήτιος ἀγορανόμος ἢ ἀγορανομήσας τῷ πατρὶ Διονύσῳ, ὁπότε τὸ aedilis σημαίνει σαφῶς τὴν πολιτικὴν ἔξουσίαν, ἣν ἤσκει ὁ Φήτιος, καθ' ὃν χρόνον ἐποίησεν ἕξ ἰδίῳ τὸ ἀνάθημα. Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 6 ὁμοίως ἐπιγραφῇ «... patri aedili Libero et thiaso» εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ προσωνυμία aedilis ἀναφέρεται εἰς τὸν Liberum, ὅστις, καθ' ἃ θεότης, δὲν δύναται νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἔξουσίαν τοῦ ἀγορανόμου ἢ τὴν τοῦ φροντιστοῦ τῶν ἱερῶν καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ σημασία τοῦ aedilis εἶναι διάφορος. Ἄλλως τε ὁ τίτλος οὗτος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινοτικὴν ζωὴν τῶν ῥωμαίων δὲν ἀφεώρα μόνον τὴν ἔξουσίαν τοῦ ἀγορανόμου, διότι συναντᾶται εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἰδίᾳ ὁργανώσεις τῶν ποικιλονύμων θιάσων ὡς διάφορος ἀρχή, οἷον ἀγωνοθέτης aedilis iuvenum, aedilis et curator sodalium iuvenum, aedilis collegii iuvenum, aedilis sacri Volcani κ.τ.λ. (βλ. KUBITSCHKE RE I 463-464). Εἰς ἀμφοτέρους ὁμοίως τὰς περιπτώσεις ἡ ἔξουσία τῶν aediles ἀπετέλει συναρχίαν καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ aedilis sacris Volcani καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου aedilis Etruriae, καίτοι μεμονωμένοι, ὁμοίως νοοῦνται ὡς συναρχοντες. Ἡ περιορισμένη ὁμοίως αὕτη ἔννοια δύναται μὲν εὐκόλως, τηρουμένων τυπικῶν τιμῶν ὅρων, νὰ ἀποδοθῇ εἰς θνητοὺς οὐχὶ ὁμοίως καὶ εἰς θεότητα. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει νομίζω, ὅτι τὸ aedilis ἐνταῦθα ἔχει εὐρυτέραν καὶ γενικωτέραν σημασίαν καὶ ἕνεκα τούτου προϋτάχθη ἵσως τοῦ aedilis τὸ συνήθως ἐπιτασσόμενον τοῦ Liberi κοσμητικὸν pater «patri aedili Libero», ἵνα οὕτως ἐκφρασθῇ ἡ διάφορος ἔννοια, ἣτις ἰσοδυναμεῖ ἵσως τῷ

«πατρὶ προστάτῃ καὶ πνευματικῷ ἀρχηγῷ Διονύσῳ», ὁπότε ἡ σημασία αὕτη δὲν διαφέρει τῆς ἐν τῇ θρησκευτικῇ ἱεραρχίᾳ τῶν μυστῶν τοῦ Μίθρα ἀπαντώσης ἔννοιας τοῦ τίτλου pater. Ἐνδέχεται ἀκόμη τὸ aedilis ἀναφερόμενον εἰς τὸν Liberum νὰ ὑπονοῇ τοῦτον ὡς προστάτην τῶν ἀγῶνων Liberalia, οἵτινες ὄντες ἀγῶνες σκηνικοὶ ἔπρεπε νὰ τελῶνται ἐν τῷ παρακειμένῳ θεάτρῳ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ. Παραλειπομένων τῶν λοιπῶν τοῦ Κρεμῆτις εὐρημάτων, ὡς ἀσκέτων, παρατηρεῖται, ὅτι τὰ ἀνωτέρω μετὰ τῶν παρεμφερῶς περιεχομένου κατασχεθέντων παρέχουσιν ἀπόδειξιν, ὅτι πάντα προέρχονται ἐκ τῶν ἱερῶν Διονύσου καὶ Μουσῶν καὶ ἂν δὲ τὰ ἱερὰ αὐτῶν δὲν κείνται εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας θέσεις, πάντως κείνται ἐκεῖ που πλησίον μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Βαφύρα, τῆς πηγῆς «Μάρμαρα» καὶ τοῦ θεάτρου. Περὶ τὸν χώρον τοῦτον τοποθετῶ καὶ τὴν πόλιν Πιερίδα. Ὅτι δὲ ἐνταῦθα δὲν εὐρέθησαν ἑρείπια τειχῶν τῆς Πιερίδος εἶναι εὐνόητον, διότι τὰ θρακικὰ πολίσματα, ὄντα ἀρχαιότατα καὶ πρόχειροι ποιμενικοὶ συνοικισμοί, δὲν εἶχον περιβληθῇ ὑπὸ τειχῶν· τὰ δὲ ἀποκαλυφθέντα ἐν Λειβήθροις καὶ Πιμπλείᾳ τείχη δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ἀρχαιότερους θρακικοὺς συνοικισμούς, ἀλλ' ἰδρυθέντα μετέπειτα ὑπὸ τῶν νικητῶν Μακεδόνων εἶναι σύγχρονα πρὸς τὰ τείχη τοῦ Δίου κτισθέντα ἐπὶ Ἀρχελάου λήγοντος τοῦ Ε' αἰῶνος ἢ καὶ νεώτερα. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα τῆς θρακικῆς πόλεως Πιερίς δὲν φαίνεται νὰ ἐξηφανίσθῃ ἀμέσως· εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐνταῦθα ἐπεκράτει ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα διωνυμία Πιερίς - Δίων· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀσύνηθες· οὕτω παρὰ τὰ ἀρχαιότερα καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀμαυρούμενα κείνται τὰ ἐκνικῶντα νεώτερα· Βούνομος - Πέλλα, Αἰγαί - Ἐδεσσα, Ἀλαί - Θεσσαλονίκη, Ποτίδαια - Κασσάνδρεια (πόλις) Παλλήνη - Κασσάνδρεια (χώρα). Ἡ ἀμαύρωσις ὁμοίως τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Πιερίδος - Πιερίας, φαίνεται, ὅτι ἐπῆλθε ταχύτερον καὶ ἐνωρίτερον, διότι τὸ παρ' αὐτὴν ἰδρυθὲν Δίον ταχέως ἔλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν· ἀπὸ τοῦ 4ου ἤδη αἰῶνος εἶχεν ἀποβῇ τὸ σπουδαιότερον Μακεδονικὸν κέντρον, ἦτο ἡ ἱερὰ πόλις τῶν Μακεδόνων. Ἀντιθέτως τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα Πιερία - Πιερίς δηλωτικὸν κατ' ἀρχὰς τοῦ τε ὀνόματος τῆς πόλεως καὶ τοῦ τῆς χώρας, ἐφ' ὃ-

τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν Σκόπα γενομένην τῷ 220 π.Χ. ἀγρίαν ἐπιδρομήν, ὅστις κατὰ Πολύβιον (IV 62) ἠρήμωσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Πιερίαν πᾶσαν καὶ δεινὰς καταστροφὰς εἰς αὐτὸ τὸ Δῖον ἐπήνεγκε μὴ φεισθεὶς οὐδὲ τῶν ἱερῶν οὐδενός.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται, ὅτι τῶν τριῶν θρακικῶν τῆς Πιερίας πόλεων τὰ μὲν Λείβηθρα ἢ Λείβηθρον κεῖνται ἑκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ Ζυλιάνου καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν τεσσάρων χεϊμάρρων, ἢ δὲ ἀκρόπολις τούτων ἐπὶ ὑψώματος ἔχοντος δεξιὰ τὸν χεϊμάρρον Γρί-

βαν καὶ ἀριστερὰ τὸν Καβουρόλακκον, ἢ δὲ Πίμπλεια ἢ Πίμπλα ἐν τῇ Παλιᾷ Μαλαθριᾷ ἢ Ἀγ. Παρασκευῇ, ἢ δὲ Πιερία ἢ Πιερίς ἔξωθεν τοῦ Δίου πρὸς νότον αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν Βαφύραν ποταμόν ὑπερθεὶς δὲ ταύτης τὸ τέμενος, ἐν ᾧ ὁ τάφος τοῦ Όρφέως. Περὶ τὰς τρεῖς ταύτας πόλεις περιστρέφονται τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, διαμονὴν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Όρφέως. Λείβηθρα, ἄρα Πίμπλεια καὶ Πιερίς εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Όρφέως.

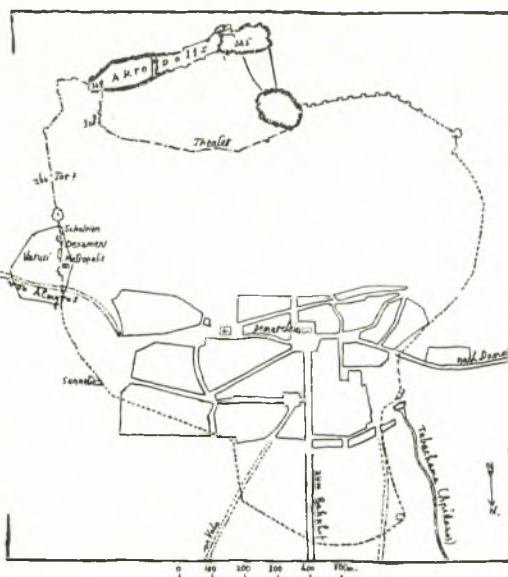
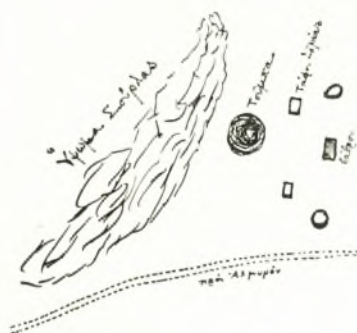
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

ΠΡΟΧΕΙΡΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣ ΦΑΡΣΑΛΑ

ΥΠΟ Ν. Μ. ΒΕΡΔΕΛΗ

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος χωρικοί, καλλιεργοῦντες διὰ βενζιναρότρου τὸ κτῆμα τοῦ κ. Ἀλ.

τὰ 3 χμ., ἀπεκάλυψαν ἀπλοῦν λακκωτὸν τάφον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη ἑξαίρετος χαλκῆ τεφροδόχος ὑδρία τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π. Χ. αἰ. μετὰ πολυτίμου περιεχομένου. Τὸ σημαντικὸν τοῦτο εὑρημα, μετακομισθὲν ἤδη εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου, θέλομεν δημοσιεύσει ἰδία-

Πρόχειρον σχεδιογράφημα τῆς ἀνασκαφείσης παρὰ τὰ Φάρσαλα θέσεως (τὸ δεξιὸν ἡμισυ ἐκ: F. STÄHLIN *Das hellenische Thessalien*, σ. 138, εἰκ. 93).

Φασούλα (ιδιοκτησία ἀδελφῶν Φεγγίτη), κείμενον περὶ τὰ 300 μ. δυτικῶς τοῦ ὑψώματος τῆς Σούρας, ὅπερ ἀνεγείρεται ἀνατολικῶς τῆς κωμοπόλεως τῶν Φαρσάλων, ἀπέχον αὐτῆς περὶ

τέρως εἰς ἓνα τῶν προσεχῶν τόμων τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος.

Ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀποκαλύψεως, ἐπεχειρήσαμεν διὰ κρατικῆς ἐπιχορηγί-